

Intelligence-samenwerking onder hoogspanning

De moeizame coöperatie tussen Nederlandse en
Britse inlichtingenorganisaties te Singapore
(1946-1948)

MA Thesis

Roel Egberts – 3856119

Internationale betrekkingen in historisch perspectief

Universiteit Utrecht

Begeleid door: dr. Remco Raben

Juli 2015

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Lijst van afkortingen	4
Lijst van belangrijke personen	5
Inleiding	6
1. Nederlandse en Britse koloniale inlichtingenorganisaties.	15
1.1 Netherlands Forces Intelligence Service	15
1.2 NEFIS Singapore	19
1.3 Malayan Security Service	25
2. Intelligence-samenwerking tot december 1946.....	30
2.1 Samenwerking	30
2.2 Gebrek aan vertrouwen.....	33
2.3 Botsende beleidsbelangen, wantrouwen en samenwerking.....	37
3. Intelligence-samenwerking december 1946 – september 1948	40
3.1 Samenwerking	40
3.2 Gebrek aan vertrouwen.....	45
3.3 De zaak Loebis	50
3.4 Botsende beleidsbelangen, wantrouwen en samenwerking.....	53
Conclusie.....	57
Bijlagen	60
Literatuurlijst.....	68

Voorwoord

Eind 2014, begin 2015 liep ik vier maanden stage bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) waar ik deel uitmaakte van het project ‘Nederlands militair optreden in Indonesië, 1945-1950’. In het kader van deze stage spitte ik in het Nationaal Archief te Den Haag talrijke inventarisnummers door op zoek naar Nederlands geweld ten tijde van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd. Tijdens mijn onderzoekswerkzaamheden kwam ik vele documenten van of over de *Netherlands Forces Intelligence Service* (NEFIS) tegen. Het wekte mijn nieuwsgierigheid naar deze Nederlandse inlichtingendienst met als gevolg de masterthesis waarvan u nu het voorwoord leest.

Deze thesis is het eindproduct van enkele maanden intensief onderzoek en markeert tevens het eindpunt van mijn master ‘Internationale betrekkingen in historisch perspectief’. Zonder de hulp en steun van een aantal mensen had ik dit onderzoek niet kunnen voltooien. Ten eerste wil ik mijn scriptiebegeleider Remco Raben danken voor zijn nuttige adviezen en zijn inbreng. Ook ben ik Yvonne Kleistra, die optrad als tweede beoordelaar, een woord van dank verschuldigd. Tevens dank ik Harry Poeze en in het bijzonder Tom van den Berge, onderzoekers van het KITLV, met wie ik vele zinvolle gesprekken voerde, voor hun nimmer aflatende belangstelling en betrokkenheid. Tot slot wil ik mijn vriendin, vader, moeder, familie en vrienden bedanken voor hun steun, getoonde interesse en motiverende woorden.

Een ieder die schrijft over het koloniale verleden van Nederland in de Indische archipel stelt voorafgaand aan het schrijven vast welke spelling hij of zij gaat hanteren. Ik maak in deze thesis wat betreft geografische namen gebruik van de benaming die de Nederlanders in de periode 1945-1950 gebruikten. In de onderzochte periode spraken zij niet over Jakarta, maar over Batavia. Ook ik zal dus Batavia gebruiken. Tevens schrijf ik persoonsnamen en namen van partijen en organisaties op de manier zoals de Nederlanders die destijds hanteerden. Zo spel ik ‘Loebis’ bijvoorbeeld met een ‘oe’ en niet met een ‘u’ (Lubis), zoals de Indonesiërs dat vandaag de dag zouden doen.

Deventer, juli 2015.

Lijst van afkortingen

ALFSEA	Allied Land Forces South East Asia
BND	Bundesnachrichtendienst
CIA	Central Intelligence Agency
CID	Criminal Investigation Department
CMI	Centrale Militaire Inlichtingendienst
GCHQ	Government Communications Headquarters
HQ	Headquarter
IA	Intelligence Agent
KNIL	Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger
LSO	Local Security Officer
MSS	Malayan Security Service
MI5	Military Intelligence sectie 5
NEFIS	Netherlands Forces Intelligence Service
NSA	National Security Agency
SEAC	South East Asia Command

Lijst van belangrijkste personen

Dalley, J.D.	Directeur MSS
Jungschläger, L.N.H.	Directeur NEFIS
Hulst, S. van	Secretaris voor speciale diensten te Singapore
Loebis, T.K.	Indonesische inlichtingenagent te Singapore
Lord Killearn	Britse diplomaat te Singapore, Special Commissioner
Morris, N.G.	Plaatsvervangend directeur MSS
Munter, K.A. de	Oprichter en hoofd NEFIS Singapore
Postema, N.H.	Hoofd NEFIS Singapore (opvolger De Munter)
Spoor, S.	Directeur NEFIS, legercommandant Nederlands-Indië
Vigevano, M.F.	Nederlandse consul-generaal te Singapore
Winkelman, A.M.L.	Nederlandse consul-generaal te Singapore (opvolger Vigevano)

Inleiding

*'Ik wil niet in een samenleving wonen die dit soort dingen doet... Ik wil niet leven in een wereld waarin alles wat ik doe of zeg wordt vastgelegd. Dit is niet iets wat ik wil ondersteunen of waar ik onder wil leven'*¹

- Edward Snowden -

Edward Snowden, een voormalig medewerker van de *Central Intelligence Agency* (CIA) en gedetacheerd bij de *National Security Agency* (NSA), lekte in de lente van 2013 gevoelige informatie over de activiteiten van de NSA en de Britse inlichtingendienst *Government Communications Headquarters* (GCHQ). De NSA en de GCHQ taptten op grote schaal bel- en internetdata af, sloegen deze op en analyseerden de verzamelde informatie, zo bleek uit de gegevens van Snowden.² De openbaringen van de klokkenluider leidden tot internationale ophef en spanningen, maar gaven tevens meer inzicht in de veelal verborgen internationale wereld van de inlichtingendiensten. De geheimzinnige wereld van de inlichtingendiensten en de verhoudingen tussen de verschillende inlichtingendiensten binnen deze wereld zijn ingewikkeld, soms onlogisch en daarom niet altijd eenvoudig te bevatten. Dit blijkt onder andere uit de relatie tussen de Amerikaanse en Duitse inlichtingendiensten. Uit de documenten die Snowden openbaarde, bleek eind 2013 onder meer dat de NSA de mobiele telefoon van de Duitse bondskanselier Angela Merkel jarenlang had afgeluisterd.³ Een jaar later werd bekend dat de Duitse inlichtingendienst *Bundesnachrichtendienst* (BND) lange tijd communicatiedata van Duitse staatsburgers aan de NSA doorspeelde⁴ en dat de BND de NSA hielp bij het bespioneren van met name functionarissen van de Franse regering en de Europese Unie.⁵ Aan de ene kant werkten de Duitsers en de Amerikanen dus samen om andere landen te bespioneren, terwijl aan de andere kant de Amerikanen de Duitse

---

¹ M. Willems, 'Voormalig CIA-werknemer lekte over aftappen miljoenen burgers' (versie 9 juni 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/09/voormalig-cia-werknemer-lekte-over-aftappen-amerikaanse-burgers/> (11 mei 2015).

² A. van Kampen, 'Britten tappen kabelverbindingen af, onder codenaam Tempora' (versie 21 juni 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/21/ook-britten-tappen-kabelverbindingen-af-onder-codenaam-tempora/> (11 mei 2015).

³ N. Posthumus, 'Merkel al vanaf 2002 afgeluisterd' – 'Obama was niet op de hoogte' (versie 26 oktober 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/10/26/merkel-al-vanaf-2002-afgeluisterd-obama-zegt-niet-op-de-hoogte-te-zijn-geweest/> (11 mei 2015).

⁴ Spiegel Online, 'Operation "Eikonal": Grüne und Linke verlangen Aufklärung über NSA-BND-Kooperation' (versie 6 oktober 2014), <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/eikonal-bnd-soll-daten-von-bundesbuergern-an-nsa-uebergeben-haben-a-995602.html> (11 mei 2015).

⁵ De Volkskrant, 'Merkel: bespioneren van bevriende landen is verkeerd' (versie 4 mei 2015), <http://www.volkskrant.nl/buitenland/merkel-bespioneren-van-bevriende-landen-is-verkeerd~a3999628/> (11 mei 2015).

bondskanselier af luisterden. Het af luisteren van Merkel getuigt van Amerikaanse zijde niet van blindelings vertrouwen in de Duitse partner. Beide onthullingen zorgden in Duitsland voor veel commotie en begin mei 2015 werd bekend dat de BND de samenwerking met de NSA zou gaan verminderen.⁶ Dit voorbeeld maakt twee zaken helder over samenwerkingsverbanden tussen inlichtingendiensten. Ten eerste wordt duidelijk dat samenwerkingsverbanden kampen met intrinsieke problemen en ten tweede blijkt dat vertrouwen van wezenlijk belang is voor een goede samenwerking.

De samenwerking tussen inlichtingendiensten staat vaker onder druk omdat de samenwerkende organisaties zich kwetsbaar opstellen.⁷ Een dergelijk onder spanning staand samenwerkingsverband vinden we in de tweede helft van de jaren '40 in Singapore. Daar werkten de Nederlandse inlichtingendienst *Netherlands Forces Intelligence Service* (NEFIS) en de Britse inlichtingenorganisatie *Malayan Security Service* (MSS) samen. Singapore was een belangrijke plek in de strijd die Nederland en de Republiek Indonesië in de periode 1945-1949 uitvochten. In die jaren vocht de op 17 augustus 1945 door Soekarno en Mohammed Hatta geproclameerde Republiek Indonesië voor haar onafhankelijkheid. In Singapore ontplooidde de Republiek belangrijke diplomatieke activiteiten en werden verscheidene pro-Republikeinse organisaties opgericht die een bijdrage trachtten te leveren aan de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd. Historicus Yong Mun Cheong schrijft dat het klimaat om Republikeinse diplomatieke en andere activiteiten in Singapore te ontplooien namelijk erg gunstig was. Bovendien was de handel en smokkel, vooral van wapens, vanuit Singapore van groot belang voor de jonge Republiek.⁸ Zodoende werd Singapore een zeer interessante plek voor de Nederlandse inlichtingendienst, de NEFIS. In december 1945 besloot toenmalig directeur van de NEFIS, S. Spoor, om in Singapore een buitenkantoor van de NEFIS te vestigen.⁹ Na de Japanse capitulatie (15 augustus 1945) herstelde Groot-Brittannië snel zijn gezag in Singapore en vanaf april 1946 was ook de Britse inlichtingendienst MSS er actief. De MSS zou tot en met augustus 1948 blijven bestaan.¹⁰

Het buitenkantoor van de NEFIS te Singapore en de MSS hadden deels dezelfde belangen (sommige individuen waren voor hen beide interessant) en werkten daarom samen,

---

⁶ De Volkskrant, 'Duitsland beperkt samenwerking met NSA' (versie 7 mei 2015), <http://www.volkskrant.nl/dossier-het-prism-schandaal/duitsland-beperkt-samenwerking-met-nsa~a4005543/> (12 mei 2015).

⁷ J. I. Walsh, *The International Politics of Intelligence Sharing* (New York 2010) 3-5.

⁸ M.C. Yong, *The Indonesian Revolution and the Singapore connection 1945-1949* (Leiden 2003) 25-40.

⁹ Instructie van S. Spoor aan K.A. de Munter met als titel 'Opdracht aan LT. K.A. de Munter', 8 december 1945, in: Nationaal Archief, Den Haag, Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof van Nederlands-Indië, 1945-1950, nummer toegang 2.10.17, inventarisnummer 215.

¹⁰ L. Comber, 'The Malayan Security Service (1945-1948)', *Intelligence and National Security* 18:3 (2003) 128.

maar zonder problemen ging dit niet. Waardoor de samenwerking tussen deze inlichtingenorganisaties in Singapore in de periode 1946 tot en met augustus 1948 moeizaam verliep, verklaart deze thesis. Om de streeve samenwerking te verklaren, zijn drie zaken van belang. De eerste is de functie van inlichtingendiensten in het koloniale tijdperk eind jaren '40. De Britse wetenschapper Martin Thomas toont aan dat inlichtingenorganisaties een belangrijke rol speelden in het bestuur van een kolonie. Dit zorgt er, ten tweede, voor dat het ook relevant is hoe Nederlandse en Britse bestuurders de complexe naoorlogse situatie in Nederlands-Indië benaderden. Wat was het beleid en hoe zat het met de belangen van beide landen in Zuidoost-Azië? Ten derde is vertrouwen van groot belang. Zoals het voorbeeld van de BND en de NSA al aantoonde, speelt vertrouwen een voornamelijk rol in een samenwerkingsverband tussen inlichtingendiensten. Toen de Amerikanen het vertrouwen van de Duitsers schaadden, had dit immers direct invloed op de mate van samenwerking tussen beide inlichtingenorganisaties. Ook in de samenwerking tussen het buitenkantoor van de NEFIS te Singapore¹¹ en de MSS speelde vertrouwen een belangrijke rol.

In zijn boek *Empires of Intelligence* stelde Thomas vast dat inlichtingendiensten in kolonies de belangrijke taak hadden om inlichtingen te verzamelen op basis waarvan de koloniale bestuurders hun beleid konden uitvoeren. Zonder informatie van inlichtingspecialisten was het voor bestuurders praktisch onmogelijk om in de twintigste eeuw de kolonie effectief te besturen, is de conclusie van Thomas. De macht van de koloniale inlichtingendiensten was dan ook niet gering was, maar:

‘As John Ferris, one of the first historians to integrate intelligence¹² into the analysis of state policy, warns us: “Intelligence is not a form of power but a means to guide its use, whether as a combat multiplier, or by helping one to understand one’s environment and options.” It is this last aspect of intelligence as an aid to policy formation that was pivotal to the survival of colonial states. Most operations of government were ultimately dependent on the quality of information received.’¹³

Dat de informatie die inlichtingspecialisten soms doorspeelden naar de bestuurders van de kolonie niet altijd correct was of vol vooroordelen zat, deed aan het belang van de informatie

---

¹¹ Het buitenkantoor van de NEFIS te Singapore wordt hierna ‘NEFIS Singapore’ genoemd.

¹² De term *intelligence* zal in deze thesis veelvuldig voorkomen. Deze term laat zich lastig in één Nederlands woord vertalen, maar met *intelligence* wordt zowel informatie als het proces van het verkrijgen van informatie door inlichtingendiensten bedoeld. J.I. Walsh geeft de volgende definitie: ‘Intelligence is the collection, protection, and analysis of both publicly available and secret information, with the goal of reducing decision makers’ uncertainty about a foreign policy problem’. Walsh benadrukt dat *intelligence* geen synoniem is van het woord ‘informatie’, maar een vorm van informatie, of het proces van het verkrijgen van informatie, dat het liefst geheim wordt gehouden. Zie: Walsh, *The International Politics of Intelligence Sharing*, 5-6.

¹³ M. Thomas, *Empires of Intelligence. Security Services and Colonial Disorder after 1914* (Berkeley 2008) 1-2.

niets af. De bruikbaarheid van de informatie was in veel gevallen belangrijker dan de geloofwaardigheid van de informatie. Een niet na te trekken roddel was soms voldoende voor een heel inlichtingenrapport.

Doordat er bij sommige bestuurders sprake was van een gebrek aan kennis over de koloniale bevolking en samenleving, konden inlichtingspecialisten hun stempel op het koloniale beleid drukken. Op basis van zijn, door de bestuurder niet te verifiëren, informatie werd immers het te voeren beleid bepaald.¹⁴ ‘The fact remains that intelligence, even flawed and manifestly biased intelligence, was the raw material for security policy formulation and colonial decision making’, aldus Thomas.¹⁵ In sommige gevallen werd de volgorde omgedraaid en had een bestuurder de touwtjes in handen. Inlichtingspecialisten werden dan op pad gestuurd om informatie te verzamelen die bestuurders wensten te gebruiken in hun te voeren politiek. De inlichtingenrapporten dienden dan als legitimering voor een bepaald beleid. Dit ging zo nu en dan zo ver dat het voor kwam dat inlichtingspecialisten door bestuurders werden ontslagen als ze niet met de gewenste informatie op de proppen kwamen.¹⁶

De belangen van Nederland en Groot-Brittannië in Zuidoost-Azië verschilden nadat de Japanse bezetter op 15 augustus 1945 had gecapituleerd. Nederland erkende de door Soekarno en Hatta uitgeroepen Republiek Indonesië niet en wenste zijn koloniale heerschappij te herstellen. Pas toen bleek dat het Indonesische nationalisme krachtiger was dan verwacht, koos Nederland voor een strategie van geleidelijke dekolonisatie met als laatste stap een volledig onafhankelijk Indonesië. De Republikeinse leiders stonden over het algemeen welwillend tegenover een strategie van geleidelijke dekolonisatie en waren bereid tot overleg, zo schrijft de Nederlandse historicus J.J.P. de Jong. De Nederlandse dekolonisatiestrategie konden zij echter niet aan hun achterban verkopen. Verschillende Indonesische strijdgroepen en het Republikeinse leger zagen weinig in overleg. Zij wilden direct volledige onafhankelijkheid (de Republiek) en niets anders.¹⁷ Door deze non-coöperatieve opstelling kwamen de Republiek en Nederland niet tot de gewenste overeenkomst. Voor de Nederlanders was het duidelijk: ‘De Republikeinen waren alleen nog maar te beïnvloeden door geweld of door verdere internationale pressie’, aldus De Jong.¹⁸ Het directe gevolg was

---

¹⁴ Thomas, *Empires of Intelligence*, 56.

¹⁵ *Ibidem*, 78.

¹⁶ *Ibidem*, 122-125.

¹⁷ J.J.P. de Jong, *Diplomatie of strijd. Een analyse van het Nederlands beleid tegenover de Indonesische Revolutie 1945-1947* (Meppel 1988) 124-125, 423-424.

¹⁸ *Ibidem*, 397.

de start van de eerste Nederlandse politionele actie die eind juli 1947 begon.¹⁹ De internationale reactie op het Nederlandse militaire optreden was uitgesproken negatief. De Verenigde Naties veroordeelden het Nederlandse militaire ingrijpen en twee weken na de start van de politionele actie werd het optreden beëindigd.²⁰ Hernieuwd overleg tussen Nederland en de Republiek volgde, maar ook deze besprekingen bleken vruchteloos. In december 1948 begon Nederland een tweede politionele actie nadat, in de woorden van De Jong, ‘het kabinet vond dat niets anders restte dan eliminatie van de Republiek’.²¹ Opnieuw was de internationale verontwaardiging groot. ‘Geconfronteerd met een mislukt Indonesië-beleid en een volledig internationaal isolement, werd de [Nederlandse] regering gedwongen toe te geven. Beslissend werd dat de VS dreigden de Marshall-hulp in te trekken’, schetst De Jong de ontwikkelingen. Wederom volgden besprekingen en op 27 december 1949 droeg Nederland de soevereiniteit over aan de Republiek.²²

De Britten een belangrijke rol in het conflict tussen Nederland en de Republiek. Na de capitulatie van Japan spraken de Amerikanen met de Britten af dat Groot-Brittannië zich moest gaan ontfemen over Nederlands-Indië.²³ In het tijdens de oorlog optekende *Anglo-Dutch Civil Affairs Agreement* was vastgelegd dat de Britten het gezag over Nederlands-Indië aan de Nederlanders zouden overdragen zodra zij daar hun missie hadden volbracht.²⁴ De Britse missie bestond onder meer uit het handhaven van de orde.²⁵ In het *Anglo-Dutch Civil Affairs Agreement* was uitgegaan van een militaire strijd met Japan in de Indische archipel, maar door het afwerpen van de Amerikaanse atoombommen op Hiroshima en Nagasaki, bleef deze strijd uit. Het gevolg was, ook door de proclamatie van de Republiek, een geheel andere situatie in Nederlands-Indië dan waar tijdens de Tweede Wereldoorlog van uit was gegaan. Bovendien ondervonden de Britten dat het merendeel van de Indonesiërs niet verlangde naar herstel van het Nederlandse gezag, zo schrijft de Britse historicus R. McMillan.²⁶ Hierdoor besloten de Britten hun plannen te wijzigen. McMillan: ‘Rather than assert their presence throughout Java and Sumatra in anticipation of a territory-wide resumption of Dutch control, the British decided that they would confine their occupation to certain key areas. (...) Without

---

¹⁹ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 397, 400. De eerste politionele actie werd overigens mede ingegeven door economische belangen. Zie: J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix, *Ontsporing van geweld. Het Nederlands-Indonesisch conflict* (Zutphen 2012) 99-101.

²⁰ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 404-406, 420.

²¹ Ibidem, 420.

²² Ibidem, 421.

²³ R. McMillan, *The British Occupation of Indonesia 1945-1946. Britain, the Netherlands and the Indonesian revolution* (Londen 2005) 2.

²⁴ Ibidem, 10.

²⁵ Ibidem, 2-3.

²⁶ Ibidem, 11.

significant forces on their own, there was little the Dutch could do'.²⁷ Deze beslissing leidde tot veel chagrijn bij de Nederlanders.²⁸ De Britse opperbevelhebber in Zuidoost-Azië, admiraal Lord Louis Mountbatten, maakte de Nederlanders ook nog eens duidelijk dat Britse soldaten niet zouden meewerken aan het herstel van het Nederlandse gezag. De Britten eisten dat de voormalige kolonisator in overleg met de Republiek zou gaan om tot een zo vreedzaam mogelijke oplossing te komen. Ook dit viel bij de Nederlanders niet in goede aarde.²⁹

De Britten wilden niet dat de gespannen situatie in Nederlands-Indië eind 1945 escaleerde en hielden de troepeninzet in Nederlands-Indië zo beperkt mogelijk. Het gegeven dat veel Britse troepen bestonden uit Indiase soldaten speelde een belangrijke rol in deze beslissing.³⁰ Toen de Britten Indiase troepen in Soerabaja inzetten tegen de Indonesische nationalist, zorgde dit voor veel ophef bij Indiase nationalist. De commotie die in India ontstond was volgens De Jong één van de belangrijkste motieven voor de Britten om zo snel mogelijk de handen van Nederlands-Indië af te trekken.³¹ Hoe eerder de Britten hun taken hadden volbracht, des te beter. Om de taken te voltooien, waren zij genoodzaakt samen te werken met de Republiek. Uiteraard keurde Nederland deze samenwerking af.³² Tel hierbij op dat de Britse soldaten na jaren van strijd oorlogsmoe waren³³ en het moge duidelijk zijn dat de Britten blij waren dat ze Nederlands-Indië eind november 1946 konden verlaten.³⁴ Ook in de periode na het vertrek uit de Nederlandse kolonie bleef Groot-Brittannië betrokken bij het conflict tussen Nederland en de Republiek. De rode draad in het beleid van de Britten bleef het voorkomen van militaire escalatie in Nederlands-Indië. Zij waren gebaat, mede door economische belangen, bij een zo stabiel mogelijke regio en bleven gekant tegen militair optreden door Nederland.³⁵

Concluderend kan worden gesteld dat Nederland en Groot-Brittannië, bondgenoten tijdens de Tweede Wereldoorlog, tegengestelde belangen hadden in Nederlands-Indië. Nederland wenste in eerste instantie herstel van zijn macht en toen dat niet mogelijk bleek, geleidelijke dekolonisatie. Het gewelddadige Nederlandse optreden ging daarnaast in tegen de in beginsel geweldschuwe strategie van de Britten. Groot-Brittannië wenste zijn militair

---

²⁷ McMillan, *The British Occupation of Indonesia*, 4.

²⁸ Ibidem, 165.

²⁹ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 77.

³⁰ Ibidem, 76-77.

³¹ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 76, 423. Zie ook: S. Darusman, *Singapore and the Indonesian revolution 1945-50* (Singapore 1992) 2.

³² McMillan, *The British Occupation of Indonesia*, 79.

³³ Darusman, *Singapore and the Indonesian revolution*, 2.

³⁴ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 423. Zie ook: McMillan, *The British Occupation of Indonesia*, 165.

³⁵ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 338-339, 375-376, 383, 389, 400.

optreden in de Nederlandse kolonie tot een minimum te beperken en wees Nederlands militair ingrijpen van de hand. De keuzes die de Britten maakten, leidden regelmatig tot ontzetting en woede bij de Nederlanders. Het volgende (Engelstalige) citaat van P.S. Gerbrandy, minister-president van Nederland ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, geeft goed aan hoe sommige Nederlanders over de Britten dachten:

‘British policy was the primary, if not the sole, cause of collapse of the once stable kingdom of the Netherlands. That much is incontrovertible. A considerable measure of blame attaches to some of our own people, but if the British had taken determined military measures throughout, their meddling in the political sphere would never have been called for.’³⁶

Dit was de weinig harmonieuze politieke context waarbinnen de Nederlandse en de Britse inlichtingendiensten in de jaren na de Tweede Wereldoorlog dienden te opereren.

De betrekkingen tussen Nederland en Groot-Brittannië in Zuidoost-Azië stonden dus op scherp waardoor het wederzijdse vertrouwen tussen de koloniale bestuurders van beide landen vaak niet optimaal was (bijvoorbeeld doordat de Britten afspraken uit het *Anglo-Dutch Civil Affairs Agreement* niet na kwamen). Hoe het was gesteld met het vertrouwen tussen de inlichtingendiensten van de twee landen (NEFIS Singapore en de MSS) zal blijken uit dit onderzoek. Was vertrouwen een noodzakelijke voorwaarde voor NEFIS Singapore en de MSS om in Singapore samen te werken? In de wetenschappelijke literatuur is wederzijds vertrouwen jarenlang benoemd als een onmisbare factor om samenwerking tussen inlichtingendiensten mogelijk te maken. Inlichtingendiensten die samenwerken zijn namelijk kwetsbaar omdat de ene dienst misbruik kan maken van de ander, bijvoorbeeld door tegen de wens van de partner in informatie door te spelen aan een derde partij.³⁷ De sleutel om ondanks de kwetsbare opstelling toch tot samenwerking te komen, is vertrouwen. J.I. Walsh, als hoogleraar verbonden aan het politicologiedepartement van de universiteit van North Carolina, schrijft over vertrouwen: ‘In regard to intelligence sharing, the most relevant definition of trust is the expectation by one state that the other state will not exploit its cooperation to secure immediate gains.’³⁸ Veel wetenschappers beschouwen vertrouwen dus als elementaire voorwaarde om samenwerking tussen inlichtingendiensten mogelijk te maken. Zo noteerde S. Lefebvre, een Canadese veiligheidsdeskundige, in 2003 dat ‘confidence and trust are essential ingredients’ voor een functionerend samenwerkingsverband op het gebied

---

³⁶ McMillan, *The British Occupation of Indonesia*, 7.

³⁷ B. Fägersten, *Sharing Secrets. Explaining International Intelligence Cooperation* (Lund 2010) 87, 100-101.

³⁸ J. I. Walsh, *The International Politics of Intelligence Sharing* (New York 2010) 13.

van intelligence.³⁹ Een jaar later beaamde de Britse hoge militair C. Clough de woorden van Lefebvre. Volgens hem is wederzijds vertrouwen tussen inlichtingendiensten dé belangrijkste factor voor inlichtingendiensten om samen te werken.⁴⁰

De laatste jaren is de idee dat samenwerking zonder vertrouwen praktisch onmogelijk is, wat bijgesteld. In zijn proefschrift tekent de Zweed B. Fägersten het volgende op: ‘Cooperation can, however, function in the absence of trust, as long as the cooperative gains outweigh the costs of various monitoring devices that will be needed to guarantee the actor’s interests.’⁴¹ Ook Walsh stelt, in zijn studie naar de invloed van hiërarchische verhoudingen tussen staten op samenwerking tussen inlichtingendiensten, het beeld dat Lefebvre en Clough schetsen, bij. Walsh:

‘Although the argument that mutual trust facilitates intelligence sharing is powerful, it is important not to push it too far. These claims posit that trust is a necessary condition for intelligence sharing; that is, countries would not share intelligence if they did not trust each other. (...) But as this book later makes clear, countries may share intelligence even when they do not have much trust in each other. They do so by substituting a hierarchical relationship for trust.’⁴²

Hij noemt bijvoorbeeld het samenwerkingsverband tussen de inlichtingendiensten van de Verenigde Staten en West-Duitsland (waarbinnen veel oud-nazi’s actief waren) gedurende de jaren ’50.⁴³

De rol van vertrouwen in de samenwerking tussen de NEFIS en de MSS in Singapore wordt in hoofdstuk twee en drie beschreven. In hoofdstuk twee wordt antwoord gegeven op de centrale vraag waarbij de periode april 1945 – december 1946 wordt behandeld. Dit is de tijdsspanne waarin de Britse troepen actief zijn in Nederlands-Indië. In hoofdstuk drie komt de periode december 1946 – september 1948 aan bod. Dit onderscheid is gemaakt om te kijken of er verschillen zitten in de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS in beide periodes. Het is interessant om te zien of het vertrek van de Britten uit Nederlands-Indië invloed had op de samenwerking tussen de inlichtingenorganisaties van Nederland en Groot-Brittannië. Omdat ook het *Criminal Investigation Department* (CID) een belangrijke rol speelde in de Nederlands-Britse samenwerking te Singapore, wordt in zowel het tweede als

---

³⁹ S. Lefebvre, ‘The Difficulties and Dilemmas of International Intelligence Cooperation’, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 16:4 (2003) 528.

⁴⁰ C. Clough, ‘Quid Pro Quo: The Challenges of International Strategic Intelligence Cooperation’, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 17:4 (2004) 603.

⁴¹ Fägersten, *Sharing Secrets*, 100.

⁴² Walsh, *The International Politics of Intelligence Sharing*, 13-14.

⁴³ *Ibidem*, 14.

het derde hoofdstuk ook aandacht besteed aan de samenwerking tussen NEFIS Singapore en het CID. Voor de invulling van de hoofdstukken twee en drie wordt voornamelijk geput uit het primaire bronmateriaal dat aanwezig is in de verschillende archieven van het Nationaal Archief. In het eerste hoofdstuk wordt meer aandacht besteed aan het ontstaan, de structuur en de taken van de NEFIS, en in het bijzonder NEFIS Singapore, aangezien er over de NEFIS zeer weinig gepubliceerd en dus bekend is.⁴⁴ Dit gebeurt aan de hand van bestaande secundaire literatuur en informatie uit het Nationaal Archief te Den Haag. In het Nationaal Archief is vooral gebruik gemaakt van de archieven van de NEFIS en van de procureur-generaal. Tevens is er in hoofdstuk één aandacht voor de MSS. Deze uiteenzetting is vooral gebaseerd op onderzoek van L. Comber, een voormalige Britse inlichtingenofficier die na de Japanse overgave werkzaam was in Maleisië.

---

⁴⁴ In totaal verschenen er slechts vier werken waarin de NEFIS centraal staat. Drie van deze werken zijn ruim twintig of dertig jaar oud. Bovendien gaan maar twee van de vier geschriften in op de ontstaansgeschiedenis, de structuur en de werkzaamheden van de NEFIS. Het boek van J.J. Nortier richt zich echter op de activiteiten van de NEFIS ten tijde van de Tweede Wereldoorlog en dan vooral op de geschiedenis van NEFIS III, een specifieke sectie binnen de NEFIS. En de scriptie van R. Boerhout en S. Lindhout over de NEFIS is erg onvolledig. De volledige titels van de vier werken over de NEFIS: R. Boerhout en S. Lindhout, *De Netherlands Eastern Forces Intelligence Service en het Koninklijk Nederlands Indisch Leger ten tijde van de dekolonisatie van Indonesië* (Amsterdam 1982). ; J.J. Nortier, *Acties in de archipel. De intelligence-operaties van NEFIS III in de pacific-oorlog* (Franeker 1985). ; R.J.J. Stevens, 'Manipulatie van informatie? De rol van de Nederlandse militaire inlichtingendiensten in Indonesië ten tijde van het Nederlands-Indonesisch conflict 1945-1949', in: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, *Politieke opstellen 11-12 1991-1992* (Nijmegen 1992) 149-168. ; B. Verhoeven, *Gemanipuleerde Informatie? De rol van generaal Spoor in de inlichtingendienst de NEFIS ten tijde van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd 1945-1949* (masterthesis Internationale betrekkingen in historisch perspectief, Utrecht 2014).

1. Nederlandse en Britse koloniale inlichtingenorganisaties

1.1 Netherlands Forces Intelligence Service

Voordat de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS aan bod komt, is het van belang om nader op beide inlichtingendiensten in te gaan. Hoe ontstonden NEFIS Singapore en de MSS, hoe zag hun organisatiestructuur er uit en wat waren de taken en doelstellingen van beide inlichtingenorganisaties? Om niet te veel uit te weiden over de NEFIS, is er voornamelijk aandacht voor de structuur, doelen en taken van de inlichtingendienst in de eerste maanden na de terugkeer in Nederlands-Indië. De NEFIS was gedurende zijn bestaan namelijk continu onderhevig aan organisatorische/structurele veranderingen.

De NEFIS ontstond, met dank aan Amerikaanse en Australische facilitaire hulp, tijdens de Tweede Wereldoorlog in Melbourne als de Marine en Leger Inlichtingendienst. Al snel veranderde deze naam in de NEFIS. Vanuit Australië trachtte de militaire inlichtingendienst onder andere informatie over de vijand en Nederlands-Indië en omliggende gebieden te verzamelen, distribueren en evalueren.⁴⁵ Na de capitulatie van de Japanners zette de NEFIS zijn activiteiten voort vanuit Nederlands-Indië. Er was dringend behoefte aan informatie over de situatie in Nederlands-Indië en het enige Nederlandse inlichtingenorgaan in de zomer van 1945 in de Indische archipel was de NEFIS.⁴⁶ In augustus 1945 waren de eerste medewerkers van de NEFIS op Java gearriveerd.⁴⁷ Op 13 september 1945 kreeg de Nederlandse inlichtingenorganisatie van J.H.A. Logemann, minister van Overzeese Gebiedsdelen, ‘de taak toebedeeld over de situatie in Indonesië informatie te verzamelen en direct door te geven aan zowel de Nederlands-Indische regering als aan de Nederlandse regering in Den Haag’.⁴⁸ J. van Doorn en W.J. Hendrix omschrijven de NEFIS dan ook als de ‘politieke dienst van het leger’.⁴⁹

Het gros van het NEFIS-personeel voer in oktober 1945 vanuit Australië naar Batavia waar net het nieuwe hoofdkantoor van de NEFIS was gevestigd.⁵⁰ Op het hoofdkantoor van de NEFIS behoorde alle verzamelde informatie binnen te komen. Deze gegevens werden

---

⁴⁵ J.J. Nortier, *Acties in de archipel. De intelligence-operaties van NEFIS III in de pacific-oorlog* (Franeker 1985) 43-46.

⁴⁶ R.J.J. Stevens, ‘Manipulatie van informatie? De rol van de Nederlandse militaire inlichtingendiensten in Indonesië ten tijde van het Nederlands-Indonesisch conflict 1945-1949’, in: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, *Politieke opstellen 11-12 1991-1992* (Nijmegen 1992) 150.

⁴⁷ Nortier, *Acties in de archipel*, 317.

⁴⁸ R.J.J. Stevens, ‘Manipulatie van informatie?’, 150.

⁴⁹ Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van geweld*, 142.

⁵⁰ Nortier, *Acties in de archipel*, 317-318.

verzameld door de drie detachementen op Java die ‘het werk te velde verrichten’. Het hoofdkantoor verwerkte de binnengekomen informatie en gaf de info door aan de belanghebbende instanties (waarvan de regering de belangrijkste was). Dit was het beeld van een goed functionerende NEFIS zoals S. Spoor dat op de dag van de Japanse capitulatie voor ogen had.⁵¹ Spoor stond sinds eind 1944 aan het hoofd van de NEFIS. In de totstandkoming en ontwikkeling van de NEFIS had hij een belangrijke rol gespeeld, zo schrijven R. Boerhout en S. Lindhout.⁵² Over de bronnen waaruit de inlichtingendienst zijn informatie hoorde te halen, had Spoor duidelijke ideeën. In een door hem opgesteld memorandum staat:

‘De bronnen, waaraan deze gegevens zullen worden ontleend, zijn in de eerste plaats de thans bij de Sectie II van de NEFIS bestaande registratie, die als grondslag zal dienen, aangevuld met gegevens van buitenlandse instanties, geallieerde militaire organisaties, de drie Java-detachementen, de geheime agenten en ten slotte documenten, die ter plaatste zullen worden aangetroffen.’⁵³

Ook over de taken die de drie detachementen moesten uitvoeren, was Spoor in hetzelfde memorandum duidelijk. Zij dienden niet alleen te onderzoeken wat voor houding personen, specifiek zij die bij de overheid werkten, hadden aangenomen tegenover de Japanse bezetter, maar tevens:

‘Bewaken [zij] de politieke veiligheid, waken tegen ondergrondse actie, houden voor-onderzoeken inzake oorlogsmisdaden, verzamelen gegevens nopens geallieerde krijgsgevangenen en geïnterneerden, verzamelen militaire gegevens in hun ressort, verzamelen documenten van waarde voor de Counter-Intelligence, peilen de stemming en signaleren eventuele actie’s onder de bevolking.’⁵⁴

Om dit uitgebreide takenpakket ten uitvoer te brengen, werd in september 1945 onder meer de functie van NEFIS Intelligence Officer gecreëerd. Er werden direct acht militairen van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) tot inlichtingenofficier benoemd.⁵⁵

De terugkeer van de NEFIS in Nederlands-Indië verliep niet zo soepel als Spoor had

---

⁵¹ Memorandum opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Memorandum inzake de organisatie van de NEFIS bij de herbezetting van Nederlandsch Indië’, 15 augustus 1945, in: Nationaal Archief, Den Haag, Netherland Forces Intelligence Service [NEFIS] en Centrale Militaire Inlichtingendienst [CMI] in Nederlands-Indië, nummer toegang 2.10.62, inventarisnummer 499.

⁵² R. Boerhout en S. Lindhout, *De Netherlands Eastern Forces Intelligence Service en het Koninklijk Nederlands Indisch Leger ten tijde van de dekolonisatie van Indonesië* (Amsterdam 1982) 52.

⁵³ Memorandum opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Memorandum inzake de organisatie van de NEFIS bij de herbezetting van Nederlandsch Indië’, 15 augustus 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Beschikking nummer 133/BGS-II-a en beschikking nummer 134/BGS-II-a, ondertekend door L.H. van Oyen, 11 september 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 498.

gehoopt. De inlichtingendienst kampte begin 1946 met de nodige problemen. Dit blijkt onder andere uit een memorandum dat drie gewichtige NEFIS-officieren aan Spoor stuurden en uit plannen om de organisatiestructuur van de NEFIS te veranderen. Een indruk van het omvangrijke ontwerpplan van begin februari 1946 met daarin de beoogde toekomstige organisatiestructuur is te vinden in bijlage 1. Het uitgebreide memorandum dat de drie NEFIS-officieren, waaronder L.N.H. Jungschläger, die in juni 1946 directeur van de NEFIS zou worden,⁵⁶ aan Spoor stuurden, werd opgesteld op 18 januari 1946. Hierin uitten zij hun ongenoegen over een aantal zaken ‘ten aanzien van de taak, de werkwijze en de organisatie van de NEFIS’. De hoeveelheid taken die de NEFIS moest verrichten, was te omvangrijk waardoor geen enkele taak naar behoren werd uitgevoerd, zo maakten de drie Spoor duidelijk. Ook het gebrek aan goed functionerende overheidsinstanties in Nederlands-Indië speelde de NEFIS parten. De bevolking wendde zich hierdoor veelvuldig tot de NEFIS die zich vervolgens liet verleiden om actie te ondernemen. Het bezorgde de inlichtingenorganisatie een hoop ongewenst werk. Haast wanhopig schreven Jungschläger en zijn medeauteurs: ‘De situatie is thans zoo dat eigenlijk niemand meer weet was precies de taak van de NEFIS is, waar die begint en waar die ophoudt, hoe de NEFIS staat in het algemeene Regeringsbestel, wat met de NEFIS verder gaat gebeuren.’⁵⁷ Tevens hekelen de drie opstellers van het memorandum het gebrek aan erkenning vanuit de overheid voor de werkzaamheden van de NEFIS alsook de gebrekkige onderlinge communicatie en samenwerking binnen de inlichtingenorganisatie. Dit kwam de efficiëntie volgens hen niet ten goede. Tot slot stellen zij dat sommige personeelsleden van de organisatie niet bekwaam genoeg zijn voor een functie bij een inlichtingendienst en dat enkelen ‘het heilige vuur missen’.⁵⁸

Ook wat betreft de uitvoerende bevoegdheden van de NEFIS waren er vaak problemen. Blijkbaar was het voor NEFIS-medewerkers niet altijd duidelijk dat zij geen arrestatiebevoegdheid hadden of wensten zij zich hier simpelweg niet aan te houden. Hoge (NEFIS) functionarissen zagen zich namelijk meerdere malen genoodzaakt om uit te leggen dat de NEFIS geen uitvoerende bevoegdheden had. Ook waren NEFIS-officieren in sommige gevallen genoodzaakt om te ontkrachten dat hun medewerkers arrestaties zouden hebben

---

⁵⁶ Schrijven zonder titel, opgesteld door H.L. Hoorweg, 18 juni 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 501.

⁵⁷ Memorandum opgesteld door L.N.H. Jungschläger e.a. met als titel ‘Memorandum den Directeur NEFIS aangeboden inzake eenige problemen, welke zich voordoen ten aanzien van de taak, de werkwijze en de organisatie van de NEFIS’, 18 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

⁵⁸ Ibidem.

verricht (buiten beschouwing gelaten of dit wel of niet is gebeurd).⁵⁹ In zijn hoedanigheid als directeur van de NEFIS legt Jungschläger kort maar krachtig uit hoe het zit met de bevoegdheden van de NEFIS:

‘Het intelligence-lichaam verzamelt gegevens en verifieert deze zo goed mogelijk, echter zonder daarbij enige bevoegdheid te hebben om op politionele wijze personen te kunnen doen verschijnen en verhoren af te nemen. Het staat het intelligence-lichaam vrij personen inlichtingen te vragen, doch deze zijn niet gehouden die te verstrekken.’⁶⁰

Dat het niet mogen verrichten van arrestaties bij sommige NEFIS-officieren tot frustraties leidde, blijkt uit de klaagzang die L.C. van Oldenborgh, hoofd van het NEFIS-buitenkantoor Bali/Lombok, richtte aan de directeur van de NEFIS. Hij deelt de directeur mee: ‘In een gebied, dat verkeert in Staat van Oorlog en Beleg kan ieder militair een ieder arresteren, die daarvoor, naar het inzicht van dien militair, in aanmerking komt. Ik vraag mij af waar de logica blijft, waar zulks niet geldt voor een militair, die toevallig bij NEFIS is ingedeeld.’⁶¹ Het is geen onlogisch argument; de NEFIS was immers een militaire inlichtingendienst. Spoor liet evenwel niets aan helderheid te wensen over: een inlichtingendienst diende nimmer uitvoerende taken te vervullen. Dit schreef Spoor, inmiddels niet langer directeur van de NEFIS, maar bevorderd tot legercommandant van Nederlands-Indië, in april 1946.⁶² Opmerkelijk, want in een al eerder aangehaald memorandum dat hij schreef (in augustus 1945), was hem nog een andere mening toebedeeld. ‘Het zal noodzakelijk zijn de intelligence officieren te bekleeden met politionele bevoegdheden (...) zoowel ten behoeve van het verrichten van arrestaties als voor het opmaken van ambtseedige processen-verbaal voor het nader onderzoek’, aldus Spoor.⁶³ Ruim een jaar nadat Spoor dit memorandum optekende was de NEFIS dus een adviserend orgaan zonder uitvoerende politionele competenties en was de opvatting van Spoor over deze competenties 180 graden gedraaid.

---

⁵⁹ Zie bijvoorbeeld: Schrijven zonder titel, opgesteld door S. Spoor, 4 april 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 512. ; Schrijven opgesteld door ‘Directeur NEFIS’ met als titel ‘Arrestatie bevoegdheid’, zonder datum, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 512 ; Schrijven opgesteld door L.C. van Oldenborgh met als titel ‘Arrestaties door NEFIS’, 1 december 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 500.

⁶⁰ Schrijven opgesteld door L.N.H. Jungschläger met als titel ‘Werkzaamheden NEFIS’, 16 augustus 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 500.

⁶¹ Schrijven opgesteld door L.C. van Oldenburgh met als titel ‘Arrestatie door NEFIS’, 20 november 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 500.

⁶² Schrijven zonder titel, opgesteld door S. Spoor, 4 april 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 512. ; Schrijven zonder titel, opgesteld door S. Spoor, 29 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 501.

⁶³ Memorandum opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Memorandum inzake de organisatie van de NEFIS bij de herbezetting van Nederlandsch Indie’, 15 augustus 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

De grote reorganisatie die in 1948 plaatsvond, maakt duidelijk dat de NEFIS ook in dat jaar nog met problemen kampte en daardoor niet optimaal functioneerde. Na drie jaar hield de naoorlogse NEFIS als zelfstandige inlichtingendienst op te bestaan en ging op in de overkoepelende Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI).⁶⁴ In de nota van een vergadering waarin de reorganisatie van de NEFIS wordt besproken, wordt aangegeven waarom de noodzaak tot reorganiseren er was: ‘Huidige organisatie geregeld aangepast aan incidenteel bekende behoeften. Daardoor gedeeltelijke overlapping van werkzaamheden, hier en daar gebrekkige samenwerking, sommige afdelingen topzwaar, andere onderbezet. Het evenwicht ontbreekt.’⁶⁵ Om een betere coördinatie tussen de verschillende Nederlandse inlichtingendiensten te bewerkstelligen en zo de efficiëntie van het inlichtingenapparaat te vergroten, werden alle militaire inlichtingendiensten ondergebracht in de CMI. Ook de buitenkantoren van de NEFIS, waaronder NEFIS Singapore, werden ingedeeld in de CMI. De voorbereiding van deze grote reorganisatie duurde maanden en werd uiteindelijk in september 1948 voltooid.⁶⁶ Binnen twee maanden tijd kwam er een einde aan de existentie van zowel de MSS als de NEFIS. Het zegt wat over de ingewikkelde en lastige omstandigheden waarin beide inlichtingenorganisaties moesten opereren.

1.2 NEFIS Singapore

Net als Nederlands-Indië viel ook Singapore, in 1942 onderdeel van de Britse kroonkolonie Straits Settlements, ten prooi aan de Japanse oorlogszucht. Al tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er in Londen plannen gesmeed om na de Japanse overgave een tijdelijk militair gezag in Singapore in te stellen. In september 1945 arriveerden de Britse troepen in Singapore en werd het militaire gezag gevestigd.⁶⁷ ‘In april 1946 werd het burgerlijk bestuur hersteld, werden de Straits Settlements opgeheven, en werden de Malayan Union (ook wel Malaya genoemd) en de Singapore Crown Colony opgericht’, vat G.J. Lasee de verdere geschiedenis van de regio in de tweede helft van de jaren ’40 kort samen.⁶⁸

Op 8 december 1945 gaf directeur van de NEFIS Spoor aan K.A. de Munter opdracht om zich naar Singapore te begeven en in de Britse kolonie een post van de NEFIS op poten te

---

⁶⁴ P.L. Groen, Inventaris van het archief van de Marine en Leger Inlichtingendienst, de Netherlands Forces Intelligence Service en de Centrale Militaire Inlichtingendienst in Nederlands-Indië (Archiefbeschrijving, Den Haag 2001) 24.

⁶⁵ Nota van een vergadering waarin de reorganisatie van de NEFIS wordt besproken, opsteller onbekend evenals de datum, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

⁶⁶ Schrijven opgesteld door T.C. Leeuwendal met als titel ‘Reorganisatie NEFIS-D.C.M.I.’, 28 februari 1948, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

⁶⁷ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 128.

⁶⁸ G.J. Lasee, Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat-Generaal te Singapore, 1945-1954 (Archiefbeschrijving, Den Haag 1990) 7.

zetten.⁶⁹ Alle zaken die in Singapore (en in de Maleisische staten/Malayan Union) plaatsvonden en interessant waren voor de NEFIS dienden gedocumenteerd te worden door de inlichtingenorganisatie die De Munter op moest starten. Doel van een buitenkantoor van de NEFIS was het handhaven van ‘orde, rust en veiligheid’ in de regio waar het kantoor zetelde.⁷⁰ Spoor gaf De Munter vier specifieke taken mee. De eerste twee taken waren het ‘aanhouden van een kaartsysteem van verdachte personen’ en het ‘adviseren van de betrokken Nederlandsche en Engelsche autoriteiten voor het isoleren van kwaadwillige elementen’. De overige twee taken waren:

1. ‘Het verzamelen en doorzenden aan het Hoofdkwartier NEFIS van gegevens betreffende de counter-intelligence, oorlogsmisdadigers en samenwerking met den vijand van Nederlansche onderdanen. Deze gegevens worden verwerkt in ondervragingsrapporten, die in tweevoud aan het Hoofdkwartier worden gezonden.
2. Het opmaken van processen-verbaal, die aan het Hoofdkwartier worden gezonden, indien naar Uw oordeel voldoende bewijsmateriaal aanwezig is voor het vervolgen van bepaalde personen wegens samenwerking met den vijand.’⁷¹

Eenmaal in Singapore aangekomen verwachtte Spoor van De Munter dat hij contact zou leggen met de daar werkzame Britse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Hierbij kreeg De Munter hulp van een Nederlandse verbindingsofficier die in dienst was bij *Allied Land Forces South East Asia* (ALFSEA), een geallieerd orgaan dat onder meer de taak had om krijgsgevangenen te repatriëren. Diezelfde verbindingsofficier zou De Munter tevens helpen bij het verkrijgen van een accommodatie, voedsel, vervoer en financiële vergoedingen.⁷²

Het opstarten van het buitenkantoor in Singapore verging De Munter minder soepel dan gehoopt. In een schrijven aan het hoofd ‘Buitendienst NEFIS HQ’ deed hij eind december 1945 zijn relaas. In overleg met de Nederlandse verbindingsofficier van ALFSEA was besloten dat de aan ALFSEA gelieerde Nederlands-Indische verbindingsmisssie als supervisor van NEFIS Singapore zou optreden. Dit zorgde echter voor de nodige transportproblemen want tussen het kantoor van NEFIS Singapore en de kantoren van ALFSEA zat ruim dertig

---

⁶⁹ Schrijven opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Opdracht aan LT. K.A. de Munter’, 8 december 1945, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215. Hetzelfde document is te vinden in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷⁰ Schrijven opgesteld door P.S.J. Ably met als titel ‘Werkzaamheden NEFIS’, 2 augustus 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 500.

⁷¹ Schrijven opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Opdracht aan LT. K.A. de Munter’, 8 december 1945, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215. Hetzelfde document is te vinden in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷² Ibidem.

kilometer. Aangezien De Munter niet zo snel één van de schaarse auto's in Singapore op de kop kon tikken, liepen de taxikosten snel hoog op. Uiteindelijk wist hij na een uitgebreide zoektocht voor veel geld een geschikte auto aan te schaffen. Behalve met transportproblemen, kampte De Munter ook met huisvestingsproblemen. Hij had moeite een accommodatie voor NEFIS Singapore te vinden en in zijn jacht op een onderkomen ondervond hij de nodige tegenwerking van de Britten. Tot slot verliep ook de introductie bij de andere te Singapore en omgeving opererende inlichtingendiensten niet zoals gewenst. Na zijn komst naar Singapore diende hij van Spoor contact te zoeken met de daar reeds gevestigde inlichtingenorganisaties om zichzelf te introduceren. Van deze introductie kwam echter weinig terecht want de geallieerde inlichtingendiensten bevonden zich eind 1945, begin 1946 te midden van een grote reorganisatie. Door alle problemen verwachtte De Munter dat NEFIS Singapore 'niet eerder dan begin maart' soepel zou functioneren. Wel liet hij weten dat het hoofdkantoor in Batavia vanaf begin januari de eerste inlichtingenrapporten kon verwachten. Ondanks alle tegenslagen bleef De Munter positief. Het 'moge blijken dat hier zeer groote moeilijkheden overkomen moeten worden, doch zij zijn zeer zeker niet onoverkomelijk', zo eindigde hij zijn schrijven.⁷³

Vanaf de start van het nieuwe jaar 1946 was NEFIS Singapore actief. Via een brief stelde De Munter de reeds in Singapore gestationeerde Britse en Nederlandse instanties op de hoogte van het bestaan van NEFIS Singapore. In die brief legde hij tevens uit waarom was besloten tot de opening van het NEFIS-buitenkantoor: 'This Echelon was formed as a result of the need felt by Allied Authorities for a Netherland's Intelligence Organisation [*sic*] to deal with information arising from the presence of large numbers of Dutch subjects in British Malaya.'⁷⁴ Eind 1945 was dit vermoedelijk inderdaad de hoofdreden voor de totstandkoming van NEFIS Singapore, maar naarmate het conflict tussen Nederlands-Indië en de Republiek Indonesië intensiverde, was de vijand uit de Tweede Wereldoorlog, Japan, van minder belang voor NEFIS Singapore dan de nieuwe vijand, de Republiek Indonesië. Dit komt onder meer naar voren uit de informatie die NEFIS Singapore in zijn inlichtingenrapporten verwerkte en uit allerlei correspondentie van Nederlandse functionarissen.⁷⁵ NEFIS Singapore bracht dagelijks rapporten uit met informatie die voor de koloniale bestuurders en het

---

⁷³ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Verslag werkzaamheden NEFIS Buitenkantoor Singapore', 28 december 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷⁴ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Establishment of NEFIS Echelon in Singapore', 8 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷⁵ Reeds in januari 1946 schreef De Munter bijvoorbeeld dat NEFIS-officieren inlichtingen over 'extremistische uitvloeisels' van de Indonesische Nationalistische Partij moesten verzamelen. Zie: Bijlage bij het schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Richtlynen voor I.A.'s', 3 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

militaire apparaat van belang was. Elke week werd vervolgens een inlichtingenrapport (*Weekly Intelligence Review*) opgesteld met daarin samengevat de belangrijkste zaken uit de dagelijkse rapporten. Zowel de dagelijkse als de wekelijkse rapporten werden verstrekt aan Nederlandse, maar ook aan Britse, bestuurlijke en militaire instanties die daar belang bij hadden.⁷⁶ Voor het gros van zijn informatie was NEFIS Singapore afhankelijk van zogenoemde Intelligence Agenten (I.A.'s). Deze agenten werden niet officieel gedetacheerd bij het NEFIS-buitenkantoor, maar bleven (administratief) in dienst bij de verschillende legereenheden waarvan zij deel uitmaakten. De I.A.'s verzamelden inlichtingen in de verschillende Singaporese en Maleisische kampen waarin voormalige Nederlandse geïnterneerden waren ondergebracht. Aan de personen in de kampen werd gemeld dat er in hun kamp een I.A. werkzaam was. Bij het ontstaan van NEFIS Singapore werden elf I.A.'s aangesteld die in elk in één kamp actief waren. Buiten 'zijn' kamp had een I.A. geen bevoegdheden. De Munter verwachtte van een I.A. dat hij in de gaten hield hoe het met de beveiliging van het kamp gesteld was, dat hij informatie verzamelde over collaborateurs en, indien mogelijk, met politieke inlichtingen op de proppen kwam. Ook had een I.A. de taak om propaganda-activiteiten binnen het kamp in de gaten te houden en om elke twee weken te berichten over de moreel van de personen in het kamp. Een I.A. hield zich niet bezig met 'zuivere criminele zaken, betreffende diefstal, inbraak, verduistering, valsheid van geschrifte, etc., behalve wanneer hier een politieke achtergrond aan vast zit', was De Munter stellig.⁷⁷ Bijlage 2 bevat twee schema's waarin de verschillende kampen staan aangegeven en waarin staat met wie NEFIS Singapore de informatie van onder andere de I.A.'s deelde. In bijlage 3 is een ondervragingsrapport te zien waarvan de inlichtingspecialisten van de NEFIS bij hun werkzaamheden gebruik konden maken. Voor inlichtingen van buiten de kampen was NEFIS Singapore afhankelijk van speciale agenten (informanten) en andere in de regio opererende inlichtingendiensten die de Nederlandse organisatie van inlichtingen wilden voorzien (enkel het *Intelligence Bureau Singapore* en de Amerikaanse Intelligence Unit, de USSW, worden bij naam genoemd).⁷⁸ NEFIS Singapore had geen uitvoerende bevoegdheden

---

⁷⁶ Bijlage bij het schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Establishment of NEFIS Echelon in Singapore', 8 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566. ; Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Verslag werkzaamheden NEFIS Buitenkantoor Singapore', 28 december 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷⁷ Bijlage bij het schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Richtlynen voor I.A.'s', 3 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁷⁸ Bijlage bij het schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Establishment of NEFIS Echelon in Singapore', 8 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566. ; Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel 'Verslag werkzaamheden NEFIS Buitenkantoor Singapore', 28 december 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

(heel de NEFIS immers niet) en was voor het arresteren en verhoren van personen die de dienst als verdachte beschouwde afhankelijk van het Britse politieapparaat te Singapore. Vooral de samenwerking met het *Criminal Investigation Department* (CID), een onderdeel van het Singaporese/Maleisische politieapparaat dat vergeleken kan worden met de Nederlandse recherche, was voor NEFIS Singapore belangrijk. Als NEFIS Singapore één of meerdere verdachten op het oog had, verzocht het buitenkantoor het CID om tot arrestatie over te gaan en aan dat verzoek werd, afhankelijk van de situatie, wel of niet voldaan.⁷⁹

In de periode mei 1946 tot en met juni 1948⁸⁰ werkten er bij NEFIS Singapore tussen de zeven en twintig personen. Dit is zonder de I.A.'s die administratief in dienst bleven bij hun legeronderdeel. Opvallend is dat NEFIS Singapore in augustus 1946 twintig werknemers had en dat dit er twee maanden later nog slechts zeven waren. Er lijkt een flinke efficiëntieslag geslagen te zijn want zes vrouwelijke werknemers die zich niet direct met intelligence bezig hielden, waren in oktober niet meer werkzaam bij het buitenkantoor. Daar stond tegenover dat twee intelligence-officieren zich tevens met administratieve werkzaamheden bezig gingen houden. De meeste personeelsleden van het buitenkantoor waren militair. Zij bekleedden verschillende functies als ondervrager, chauffeur en inlichtingenrechercheur. Het militaire deel van het personeel werd ondersteund door enkele niet-militairen (burgers). Deze niet-militairen, in alle gevallen vrouwen, waren veelal werkzaam als typiste, secretaresse of huishoudelijk medewerkster.⁸¹ Aan het hoofd van NEFIS Singapore stond tot 7 september 1946 De Munter.⁸² Eind augustus deelde Jungschläger, directeur van de NEFIS, aan N.H. Postema mee dat hij was aangewezen als het nieuwe hoofd van NEFIS Singapore. Na een inwerkperiode van ruim een week, waarin hij tevens werd geïntroduceerd bij de Nederlandse en Britse instanties te Singapore, kon hij aan de slag. De instructie die Postema meekreeg, was dezelfde als die in december 1945 aan De Munter werd meegedeeld.⁸³ In de laatste maanden van het bestaan van NEFIS Singapore (vanaf 10 januari 1948) was I.I. Bink de opvolger van Postema als hoofd van het buitenkantoor.⁸⁴

---

⁷⁹ Schrijven van K.A. de Munter met als titel 'Liaison Head C.I.D.', 22 juli 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 884.

⁸⁰ Personeelsgegevens van voor mei 1946 en na juni 1948 ontbreken in het archief.

⁸¹ Maandelijks opgaven van het personeel uit de periode mei 1946 – juni 1948, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 586.

⁸² Schrijven zonder titel, opgesteld door K.A. de Munter, 5 september 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁸³ Schrijven opgesteld door L.N.H. Jungschläger met als titel 'Instructie voor den Ltz II KMR ad N.H. Postema', 28 augustus 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

⁸⁴ Schrijven zonder titel, opgesteld door A.M.L. Winkelman, 2 januari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

Enkele maanden na de aanstelling van Postema als leidinggevende van NEFIS Singapore, begin 1947, werd het buitenkantoor verbonden aan het Nederlandse consulaat-generaal.⁸⁵ Dit had alles te maken met de opstelling van de Britten. Zij wilden niet dat de NEFIS een onafhankelijk opererende inlichtingenorganisatie zou hebben in Singapore nadat het *South East Asia Command* (SEAC)⁸⁶ had opgehouden te bestaan. Dit gebeurde op 30 november 1946. Een Britse majoor-generaal (Redman) beargumenteert deze eis als volgt: ‘To retain such an organisation on British territory after 30 Nov would create a precedent, and might well lead to request from other Foreign Powers to establish similar organizations.’⁸⁷ De Britse inlichtingendiensten zagen het echter wel zitten dat er een Nederlandse inlichtingenorganisatie te Singapore actief zou blijven. Op het moment dat de Britse troepen zich terugtrekken uit Nederlands-Indië en SEAC ophoudt te bestaan, zijn de Britten namelijk in hoofdzaak afhankelijk van de NEFIS voor inlichtingen uit de Nederlandse kolonie.⁸⁸ Als de NEFIS in Singapore actief zou blijven hadden de Britten toegang tot het Nederlandse inlichtingennet en konden de inlichtingendiensten van Nederland en Groot-Brittannië informatie uitwisselen. Uiteraard wensten ook Nederland en de NEFIS een buitenkantoor in Singapore te behouden. Singapore was immers van groot belang in de strijd tussen Nederland en de Republiek Indonesië. De Nederlanders vroegen daarom aan de Britten of het personeel van NEFIS Singapore op het Nederlandse consulaat-generaal kon gaan werken. Dit bleek geen probleem te zijn, zo werd van Britse zijde verteld: ‘Gen. Redman gaf mij te kennen dat, wat wij met ons personeel op het Consulaat wilden doen, onze zaak was en dat dus, mits slechts de naam NEFIS en het kantoor als zoodanig op 30 November verdwenen, wij vrijheid hadden om onze intelligence werkzaamheden ook daarna voort te zetten, onder de auspiciën van den Consul-Generaal.’⁸⁹ De Britse regering keurde het begin 1947 officieel goed dat de medewerkers van NEFIS Singapore aan het Nederlandse consulaat-generaal werden

---

⁸⁵ NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/19, 17 januari 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521. ; Schrijven zonder titel, opgesteld door A.M.L. Winkelman, 2 januari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215. ; Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel ‘Inz. kantoor Ltz. II N.H. Postema’, 13 augustus 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

⁸⁶ Het *South East Asia Command* (SEAC) was tijdens de Tweede Wereldoorlog in het leven geroepen om alle geallieerde operaties en activiteiten in Zuidoost-Azië te reguleren en coördineren en stond onder Britse leiding. Op 30 november 1946 werd SEAC opgeheven. Zie McMillan, *The British Occupation of Indonesia*, 106.

⁸⁷ Schrijven opgesteld door H. Redman met als titel ‘Netherlands Intelligence Service’, 12 november 1946, in: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Strijdkrachten in Nederlands-Indië, nummer toegang 2.13.132, inventarisnummer 1365.

⁸⁸ Schrijven opgesteld door A. Struyvenberg met als titel ‘Opheffing Singapore NEFIS kantoor’, 17 november 1946, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1365.

⁸⁹ Ibidem.

verbonden.⁹⁰ Het Nederlandse inlichtingenapparaat in Singapore kon zo actief blijven terwijl de Britten andere landen konden weerhouden van het opstarten van eigen onafhankelijke inlichtingenorganisaties te Singapore.

Spoor had begin oktober 1946 zeker niet verwacht dat het toevoegen van een inlichtingenorganisatie aan een consulaat-generaal een mogelijkheid zou zijn. In een brief, waarin hij de mogelijkheid van het opstarten van een inlichtingendienst in Saigon bespreekt, schrijft hij: ‘Het is niet gebruikelijk en het zal naar mijn meening ook nimmer genade kunnen vinden in de conceptie van het internationaal usantieele om aan den diplomatieken dienst een officieele intelligence-organisatie te verbinden.’⁹¹ Zelf was hij van mening dat er aan diplomatieke instanties meer personen moesten worden verbonden die zich bezig hielden met intelligence, maar hij maakte hierbij de kanttekening dat deze werknemers meer dienden te functioneren als ‘intelligence-observers’ dan als ‘intelligence-agenten’.⁹² Het is overigens nauwelijks mogelijk om de medewerkers van NEFIS Singapore meer als ‘intelligence-observers, dan als ‘intelligence-agenten’ te beschouwen, maar dat is een ander verhaal. NEFIS Singapore maakte een kleine twee jaar officieel deel uit van het Nederlandse consulaat-generaal. In september 1948 hield NEFIS Singapore op te bestaan. Net als de rest van de NEFIS ging het buitenkantoor op in de nieuwe CMI.

1.3 Malayan Security Service

Naast de NEFIS was onder meer de Malayan Security Service in Singapore werkzaam. De MSS was na de capitulatie van Japan de voornaamste inlichtingenorganisatie van de Britten in Singapore. Deze Britse inlichtingendienst werd in september 1939 in het leven geroepen, maar werd pas in december 1941 operationeel.⁹³ In de vooroorlogse Maleisische staten en de Straits Settlements waren verschillende politie- en inlichtingenorganisaties actief. Om hun activiteiten te coördineren werd de MSS opgericht. Verder diende de MSS zich bezig te houden met grensbeveiliging en buitenlanders die zich naar de Maleisische staten of de Straits Settlements begaven.⁹⁴ De MSS was geen onderdeel van de politie en had zodoende niet het recht om de taken van de politie uit te voeren. Het bestaan van de vooroorlogse MSS was als

---

⁹⁰ NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/19, 17 januari 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521.

⁹¹ Schrijven opgesteld door S. Spoor met als titel ‘Intelligence-organisatie’, 16 oktober 1946, opgestuurd gekregen van Tom van den Berge.

⁹² Ibidem.

⁹³ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 128-129. R. Arditti en P.H.J. Davies zetten vraagtekens bij de bewering van Comber dat de MSS daadwerkelijk voor de Tweede Wereldoorlog is gevormd. Zie: R. Arditti en P.H.J. Davies, ‘Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service, 1946-48’, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 43:2 (2015) 311-312.

⁹⁴ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 129.

gevolg van de Japanse bezetting van korte duur.⁹⁵

Tegelijkertijd met de landing van Britse troepen in de Maleisische staten en Singapore (september 1945), keerde de MSS terug als inlichtingendienst van de Britse koloniale autoriteiten. De situatie in Singapore na de capitulatie van de Japanners was zeer chaotisch. Er heerste wetteloosheid en criminaliteit was aan de orde van de dag.⁹⁶ Het aantal daklozen en werklozen in de stad was aanzienlijk.⁹⁷ Het maakte de terugkeer van de MSS er niet eenvoudiger op. In deze moeilijke omstandigheden diende namelijk een geheel nieuwe inlichtingenstructuur uit de grond gestampt te worden. Comber schrijft:

‘After the war, the MSS was faced with a daunting task in view of the total disruption of the pre-war police intelligence organisation and the unsettled state of the country. It had to make a fresh start to establish from scratch a body of secret agents and informers to replace the intelligence network that had existed pre-war and, at the same time, begin to rebuild police intelligence records. It has been well said that secret intelligence is a slow, plodding business and it was realised [*sic*] at the time that an undertaking of this magnitude would inevitably take time.’⁹⁸

De Britten besloten om de MSS geheel te reorganiseren. Het basisprincipe van de MSS als inlichtingendienst zonder het recht om politionele taken uit te voeren, zou echter niet veranderen. Op 1 april 1946, dezelfde dag als waarop de Malayan Union tot stand kwam en Singapore een Britse kroonkolonie werd, begon de hernieuwde naoorlogse MSS in die twee staten met zijn werkzaamheden. In dezelfde maand kwam de gereorganiseerde inlichtingendienst met zijn eerste politieke inlichtingenrapport.⁹⁹ Dat de reorganisatie echter nog lang niet voltooid was, blijkt uit de woorden van R. Arditti en P.H.J. Davies: ‘The new agency started work on 1 April without a substantive director or, more importantly, a clearly defined remit or formal charter.’¹⁰⁰ Een handvest zou niettemin volgen waarin de vijf kerntaken van de MSS uiteen werden gezet. De drie taken die voor deze thesis van belang zijn, zijn als volgt:

1. ‘To collect and collate information on subversive organisations and personalities in Malaya and Singapore.

---

⁹⁵ R. Arditti en P.H.J. Davies, ‘Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service’, 296.

⁹⁶ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 130-131.

⁹⁷ Yong, *The Indonesian Revolution and the Singapore connection*, 26-27.

⁹⁸ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 134.

⁹⁹ R. Arditti en P.H.J. Davies, ‘Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service’, 296-298.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 296.

2. To advise, so far as they [*sic*] are able, the two Governments as to the extent to which Internal Security is threatened by the activities of such an organisation [*sic*].
3. To maintain a close liaison with other Security Intelligence Organisations, and the Defence [*sic*] Security Officer (MI5).'¹⁰¹

Ook voor de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog werd van de MSS overigens al verwacht goede contacten met de inlichtingendiensten uit de omliggende landen, waaronder Nederlands-Indië, te onderhouden.¹⁰²

Niet alleen de omstandigheden waarin de MSS zich moest ontplooien waren lastig, ook de personeelsbezetting was gedurende het naoorlogse bestaan van de inlichtingendienst een probleem. Veel van de ervaren inlichtingspecialisten van voor de Japanse inval hadden de oorlog niet overleefd. Zij die nog in leven waren, waren vaak niet meer in staat om inlichtingenwerk te verrichten of hadden een lange tijd nodig om te herstellen voordat zij klaar waren om weer in dienst te treden. De weinige overgebleven inlichtingspecialisten die nog in staat waren te functioneren, werden dan ook bijna altijd gedetacheerd bij de MSS. Comber laat weten uit wat voor personen de MSS in zijn eerste dagen bestond: 'In the early days after the war, the Malayan Security Service was staffed by gazetted police officers, inspectors and detectives seconded for duty from the Singapore and Malayan police forces, who retained their police rank, seniority and pay.'¹⁰³ Vanaf het moment dat de MSS terugkeerde in Singapore, maar met name vanaf begin 1947, tot aan het moment dat de MSS ophield te bestaan, kampte de dienst met een tekort aan (gekwalificeerd) personeel. In het begin van 1948 bestond de MSS uit 59 personen, een flinke onderbezetting¹⁰⁴ 'In the weeks prior to its disbandment, the MSS was short of four local security officers (LSOs), fourteen assistant LSOs, fourteen enquiry staff and five translators', sommen Arditti en Davies het tekort aan personeel in de zomer van 1948 op.¹⁰⁵ Bovendien had de MSS in 1948 slechts één inlichtingenagent in dienst die Chinees sprak.¹⁰⁶ En dat terwijl een aanzienlijk deel van de bevolking in de Malayan Union en Singapore Chinees was.¹⁰⁷ Verzoeken van het hoofd van de MSS om meer personeel werden niet ingewilligd en het vinden van geschikt personeel was

---

¹⁰¹ L. Comber, 'The Malayan Security Service', 128-129.

¹⁰² Ibidem, 130.

¹⁰³ Ibidem, 133.

¹⁰⁴ Ibidem, 133-142.

¹⁰⁵ R. Arditti en P.H.J. Davies, 'Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service', 296.

¹⁰⁶ L. Comber, 'The Malayan Security Service', 136.

¹⁰⁷ Darusman, *Singapore and the Indonesian revolution*, 10-11. ; Yong, *The Indonesian Revolution and the Singapore connection*, 51. ; L. Comber, 'The Malayan Security Service', 136, 148.

ook nog eens lastig vanwege de lage lonen bij de MSS.¹⁰⁸ Het maakte het werk er voor de inlichtingenorganisatie allemaal niet eenvoudiger op.

In januari 1947 werd J.D. Dalley aangesteld als directeur van de MSS. Hij zou zich als directeur vestigen in Singapore, waar het hoofdkantoor van de MSS stond.¹⁰⁹ Dalley was voor de oorlog jarenlang actief als agent, onder andere in Singapore, en had het in 1940 geschopt tot directeur van de afdeling *Criminal Intelligence*.¹¹⁰ Na zijn aanstelling als hoofd van de MSS zorgde Dalley ervoor dat de MSS als organisatie gescheiden bleef van de politie. Vandaar dat de MSS, net als de NEFIS, geen politionele bevoegdheden (als bijvoorbeeld het arresteren van verdachten) had. Arrestaties dienden dan ook, op aangeven van de MSS, gemaakt te worden door de Maleisische of Singaporese politie. Volgens Comber wenste Dalley dat de MSS een lokale variant van de in Groot-Brittannië gevestigde MI5 (*Military Intelligence* sectie 5) zou worden. Ook MI5 had geen politionele bevoegdheden.¹¹¹ Het gebrek aan uitvoerende politionele bevoegdheden zou in het korte bestaan van de MSS voor veel frustraties zorgen, vooral bij Dalley die juist wenste dat de inlichtingenorganisatie gescheiden zou blijven van de politie. Nadat de MSS zijn werk had gedaan, was het de taak van de politie om tot actie over te gaan. Echter, dit gebeurde in veel gevallen niet omdat de politie te druk was met het waarborgen van de veiligheid in de onstabiele regio. Bovendien kampte ook de politie in de Malayan Union en Singapore met allerlei organisatorische problemen (bijvoorbeeld een tekort aan deugdelijk personeel). Vaak ontstond dan een situatie waarin de MSS de politie recommandeerde om bepaalde personen te arresteren en vervolgens ondernam de politie geen actie.

Het gebrek aan middelen bij de politie had ook invloed op de hoeveelheid informatie die de politie aanleverde bij de MSS. Naast de taak om als uitvoerende arm van de MSS te functioneren, diende de politie voor de inlichtingendienst tevens als productieve bron van informatie te fungeren.¹¹² Dit bleek niet zo te zijn omdat de politie zo veel van haar tijd kwijt was aan de bestrijding van criminele en andere ongeoorloofde activiteiten. De hoeveelheid informatie die de MSS ontving van de politie was daardoor te verwaarlozen, zo vertrouwde Dalley een hoge Britse functionaris toe in een geheim schrijven daterend uit juli 1948. In dezelfde brief geeft Dalley aan hoe de MSS dan wel aan zijn informatie kwam en waar deze info vervolgens terecht kwam: 'The main sources of information are (1) underground and

---

¹⁰⁸ L. Comber, 'The Malayan Security Service', 141-142.

¹⁰⁹ Ibidem, 135.

¹¹⁰ Ibidem, 147.

¹¹¹ Ibidem, 133.

¹¹² R. Arditti en P.H.J. Davies, 'Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service', 297.

secret agents (2) surveillance in all its forms. Secret agents are operated by all ranks and the results pooled in the Central Registry at HQ. Results of surveillance are also collated in the Central Registry.¹¹³ Het tekort aan geheime agenten (de MSS kampte immers met een personeelstekort) had direct invloed op de hoeveelheid informatie die de MSS kon bemachtigen. Ook zorgde het beperkt beschikbare personeel ervoor dat de MSS minder informatie uit zijn tweede belangrijkste informatiebron, surveillance, verkreeg. Het personeelstekort had zo grote invloed op het uitoefenen van de belangrijkste taak van de inlichtingenorganisatie: het voorzien van de bestuurders van de Malayan Union en Singapore van informatie.

Op 23 augustus 1948 kwam er een einde aan het bestaan van de MSS. Op die datum ging de MSS op in de *Singapore and Malayan Special Branches*. Over de ontmanteling van de inlichtingendienst bestaat onduidelijkheid. In de officiële rapporten staat dat de MSS uit zijn functie werd ontheven om efficiëntieredenen. Comber geeft echter aan dat de werkelijke redenen anders waren. Naar zijn mening functioneerde de MSS in de ogen van het koloniale bestuur niet goed en had het (in de ogen van de gezagsdragers) gefaald om de Maleisische bestuurders te waarschuwen voor de communistische opstand die in juni 1948 uitbrak. Volgens Comber speelde ook de persoonlijkheid van Dalley een belangrijke rol in het einde van de MSS: ‘He [Dalley] was evidently untactful and a rather difficult person to deal with and he did not entirely endear himself with many of his former police colleagues by establishing the MSS as a separate “empire” outside the established police structure.’¹¹⁴

Arditti en Davies voegen daar nog een derde oorzaak aan toe:

‘The abolition of the MSS arose (...) from a protracted turf war over the control of intelligence in Malaya with the Security Service (MI5), particularly in the person of the latter’s director general, Sir Percy Sillitoe. An outsider to the intelligence and defence communities, Sillitoe was disinclined to manage inter-agency disputes in the joint fashion that had developed during the Second World War, and instead marshalled [*sic*] opposition to the MSS in Whitehall [waar zich het centrum van de Britse regering bevindt] that resulted it being dismantled.’¹¹⁵

---

¹¹³ L. Comber, ‘The Malayan Security Service’, 137, 152.

¹¹⁴ Ibidem, 142.

¹¹⁵ R. Arditti en P.H.J. Davies, ‘Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service’, 292.

2. Intelligence-samenwerking tot december 1946

2.1 Samenwerking

Hoe verliep de samenwerking tussen NEFIS Singapore en het Britse inlichtingenapparaat te Singapore gedurende de periode april 1946 (toen de MSS daadwerkelijk actief werd) tot en met november 1946 (toen de Britse eenheden zich terugtrokken uit Nederlands-Indië)? De eerste kennismaking van De Munter, hoofd NEFIS Singapore, met de Britse instanties in Singapore was in ieder geval niet goed. In zijn schrijven dat De Munter aan het hoofd Buitendienst NEFIS HQ stuurde deed hij uit de doeken dat het opstarten van het buitenkantoor niet van een leien dakje ging. Hij was onder andere niet te spreken over de tegenwerking die hij in sommige gevallen van de Britten ondervond. Een voorbeeld hiervan is de Britse houding in de jacht van De Munter op een geschikte kantoornruimte. De Munter wenste een huis te huren van de Britse militaire autoriteiten om er ‘niet op een goeden dag (...) door hen uit gezet te worden’. Hij had zijn oog laten vallen op een hem geschikt geachte woning en meldde dit aan de Britten. ‘Het gevolg hiervan was dat men van Britsche zijde oogenblikkelijk een Serg. en een Corp. in het huis plaatste en mij toen vertelde dat deze mensen er niet meer uit gezet konden worden’, schreef De Munter verbolgen.¹¹⁶ NEFIS Singapore was niet de enige NEFIS-post die tijdens zijn totstandkoming problemen ondervond, zo deelde Spoor in maart 1946 de Britse legercommandant mee. Hij vroeg hem om meer medewerking bij het opzetten van NEFIS-posten. De relatie tussen Britse inlichtingenorganisaties en de NEFIS was per slot van rekening erg hecht, aldus Spoor.¹¹⁷ De eerste samenwerking tussen NEFIS (Singapore) en de Britse instanties na de Japanse overgave was dus moeizaam. In de tijd dat de NEFIS het buitenkantoor in Singapore opstartte, was de hernieuwde MSS echter nog niet actief.

Op 1 april 1946 werd de MSS operationeel en ging de daadwerkelijke samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS van start. De eerste contacten tussen beide inlichtingendiensten lijken goed te zijn. De Munter kreeg, voordat de MSS zijn werkzaamheden begon, dagelijkse en wekelijkse inlichtingenrapporten opgestuurd van het *Singapore Security Bureau S.E.A.C.* Toen deze inlichtingenorganisatie als gevolg van het

---

¹¹⁶ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel ‘Verslag werkzaamheden NEFIS Buitenkantoor Singapore’, 28 december 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

¹¹⁷ Schrijven opgesteld door S. Spoor met als titel ‘NEFIS’, 21 maart 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 510.

operationeel worden van de MSS ophield te bestaan, beloofde de MSS om in het vervolg zijn inlichtingenrapporten op te sturen naar NEFIS Singapore. Het betrof hier dan niet langer dagelijkse, maar tweewekelijkse rapporten.¹¹⁸ De Britten waren bovendien niet te beroerd om voor de Nederlanders belangrijke inlichtingen door te sturen naar NEFIS Singapore, blijkt uit een schrijven dat De Munter eind april 1946 naar verschillende Nederlandse belanghebbenden zond. In dit schrijven stond informatie over een politiek actieve vrouw met anti-Nederlandse en Britse sympathieën. De Munter had deze info van de Britten doorgespeeld gekregen.¹¹⁹ Desondanks verliep niet alles in de beginfase gesmeerd. Begin mei stelde een hoge Nederlandse militair De Munter op de hoogte van het Britse verzoek om niet langer de door NEFIS Singapore opgestelde inlichtingenrapporten door te sturen aan Amerikaanse instanties. ‘Van Britsche zijde hier ter stede wordt bezwaar gemaakt tegen het verstrekken van inlichtingen aan Amerikaansche autoriteiten, die door de Nefis op Britsch grondgebied worden ingewonnen’, aldus de Nederlandse militair aan De Munter.¹²⁰ Blijkbaar had het hoofd van het buitenkantoor te Singapore dit niet van tevoren kortgesloten met zijn Britse collega’s.

De mate van samenwerking tussen NEFIS Singapore en de verschillende Britse instanties te Singapore werd niet altijd alleen door het buitenkantoor van de NEFIS bepaald. Soms werd NEFIS Singapore door derden min of meer gedwongen om meer met de Britten samen te werken. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk aan de hand van een moordonderzoek waarbij NEFIS Singapore betrokken was (juli 1946). In deze zaak leverde De Munter inlichtingen over verdachten aan het Britse CID. NEFIS Singapore was immers, net als de MSS, van het deze politionele dienst afhankelijk voor het arresteren en verhoren van verdachten (de NEFIS had geen politionele bevoegdheden). Een brief van een in Singapore gestationeerde hoge Nederlandse legerofficier aan de chef van de Generale Staf te Batavia maakt duidelijk dat niet iedereen tevreden was over de activiteiten van De Munter met betrekking tot het moordonderzoek. De Nederlandse officier voelde zich genoodzaakt een gesprek met De Munter aan te gaan ‘teneinde deze (...) tot meer activiteit en tot het verstrekken van meer accurate gegevens aan te sporen’.¹²¹ Bovendien schreef hij letterlijk dat

---

¹¹⁸ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel ‘Daily Report en Weekly Intelligence Review’, 8 mei 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 888.

¹¹⁹ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel ‘Dr. Elfraim Helmy’, 29 april 1946, in: Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Consulaat-Generaal te Singapore, nummer toegang 2.05.297, inventarisnummer 201.

¹²⁰ Schrijven opgesteld door C.J. Wingender met als titel ‘Distributie rapporten’, 10 mei 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 888.

¹²¹ Schrijven opgesteld door A.J.R.A.M. van Heyst met als titel ‘Anti-Nederlandsche actie te Singapore door Maleiers (Indonesische extremisten)’, 26 juli 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 884.

hij weinig vertrouwen had in de activiteiten van NEFIS Singapore. De Munter diende meer zijn best te doen en beter samen te werken met het CID. Over de Britse werkzaamheden om de moord op te lossen was de Nederlandse officier overigens zeer te spreken.¹²²

De Munter ondernam direct actie en wendde zich tot het hoofd van het CID om de samenwerking te bespreken. De Munter herkende zich trouwens niet in het beeld dat de Nederlandse officier had geschetst. Hij weet het aan juridische zaken dat de verdachten nog niet opgepakt konden worden en niet aan zijn (al dan niet juiste) informatie. Aan de samenwerking had het volgens hem in ieder geval niet gelegen. Hij schrijft onder meer: ‘Iedere door mij gerapporteerde persoon, waarschijnlijk verantwoordelijk voor deze moord, is door hen [het CID] ondervraagd geworden.’¹²³ In het schrijven aan de Nederlandse officier rept De Munter nergens met een negatief woord over het Britse CID en de samenwerking tussen het CID en NEFIS Singapore. Hij sluit zelfs af met een compliment dat hij van het hoofd van het CID zou hebben gekregen. De CID-man had de informatie van De Munter als ‘very useful’ genoemd.¹²⁴ Dit zal ongetwijfeld zo zijn geweest, maar als het hoofd van het CID in hetzelfde gesprek ook negatieve zaken had benoemd, had De Munter dit waarschijnlijk niet in zijn schrijven opgenomen. Als de samenwerking tussen beide instanties in dit moordonderzoek louter soepel was verlopen, had de Nederlandse officier zich immers niet gedwongen gevoeld om aan de bel te trekken. Een andere zaak maakt helder dat de samenwerking tussen NEFIS Singapore en het CID in 1946 slecht was. Een bij een smokkelzaak betrokken officier van NEFIS Singapore (hij wordt in de hierna geciteerde brief Haak genoemd, maar heette in werkelijkheid Haacke¹²⁵) werd door de Britse politie volkomen genegeerd. In een brief over deze smokkelzaak staat: ‘Het bleek, dat de heer Haak zorgde voor de Intelligence in de smokkelbeweging en dat hij ongeveer een maand geleden met het verzamelen van gegevens uit wanhoop was opgehouden, omdat nimmer werk was gemaakt van zijn mededelingen.’¹²⁶ Dit gaat overigens in tegen de beweringen van de Nederlandse consul-generaal te Singapore, M.F. Vigeveno. Volgens hem was de samenwerking tussen NEFIS Singapore en het CID erg prettig en bespraken zij wekelijks de stand van zaken in het

---

¹²² Schrijven opgesteld door A.J.R.A.M. van Heyst met als titel ‘Anti-Nederlandsche actie te Singapore door Maleiers (Indonesische extremisten)’, 26 juli 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 884.

¹²³ Schrijven van K.A. de Munter met als titel ‘Liaison Head C.I.D.’, 22 juli 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 884.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Maandelijkse opgave van het personeel daterend uit augustus 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 586.

¹²⁶ Schrijven opgesteld door Brunsveld van Hulten met als titel ‘Rapport van Mr. Brunsveld van Hulten over zijn “belevenissen op Singapore”’, 31 augustus 1946, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 176.

smokkelonderzoek.¹²⁷ De mogelijkheid is echter groot dat hij dit zei om geen gezichtsverlies te lijden. Het relaas van de officier van NEFIS Singapore (Haacke) komt in ieder geval realistischer en geloofwaardiger over.

De samenwerking tussen Nederlandse en Britse organisaties verliep niet voortdurend stroef, zo wordt duidelijk als de Britten eisen dat NEFIS Singapore als zelfstandige inlichtingenorganisatie te Singapore wordt opgeheven. De Britse inlichtingendiensten te Singapore zagen het NEFIS-buitenkantoor in hun kolonie liever niet verdwijnen. Zij zouden dan veel moeizamer toegang hebben tot de door de NEFIS vergaarde inlichtingen in Nederlands-Indië. In een reactie op deze eis gaf het hoofd van de Nederlandse verbindingsmissie verbonden aan SEAC aan dat de samenwerking tussen de Britse en Nederlandse inlichtingenorganisaties te Singapore ‘den laatsten tijd van zeer aangename aard is geworden’. Een Britse inlichtingenofficier pleitte zelfs voor nauwere samenwerking tussen de verschillende Britse en Nederlandse inlichtingendiensten in Singapore.¹²⁸ De Munter wist overigens heel goed hoe hij de samenwerking met de MSS en andere Britse instanties kon verbeteren als dit nodig was. Volgens hem was drank de sleutel om tot een goede samenwerking met de Britten te komen. ‘Voor het onderhouden van vooral Britse contacten zijn “vloeibare contactmiddelen” zeer geschikt’, zo schrijft hij.¹²⁹ Uit het gegeven dat hij vanaf februari 1946 elke maand drie flessen jenever (andere drank als whisky of gin was niet voorhanden) kreeg toegestuurd, blijkt dat er in Batavia ook zo over werd gedacht.¹³⁰

2.2 Gebrek aan vertrouwen

Vlak voordat de MSS zijn werkzaamheden begon, waren de politieke verhoudingen tussen Nederland en Groot-Brittannië niet al te best. In een nota schetst een onbekende Nederlandse opsteller hoe de verstandhouding tussen beide landen (vermoedelijk) begin 1946 was.¹³¹ Hij behandelt in het stuk onder andere hoe de Britse kijk op de Nederlandse aanpak in Nederlands-Indië eruitzag:

---

¹²⁷ Schrijven opgesteld door Brunsveld van Hulst met als titel ‘Rapport van Mr. Brunsveld van Hulst over zijn “belevissen op Singapore”’, 31 augustus 1946, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hooggerichtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 176.

¹²⁸ Schrijven opgesteld door A. Struyvenberg met als titel ‘Opheffing Singapore NEFIS kantoor’, 17 november 1946, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1365.

¹²⁹ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel ‘Verslag werkzaamheden NEFIS Buitenkantoor Singapore’, 28 december 1945, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

¹³⁰ Schrijven zonder titel, opgesteld door F. van de Veen, 18 januari 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 566.

¹³¹ Het schrijven (zie voetnoot 131) heeft geen datum, maar uit de tekst is op te maken wanneer de nota ongeveer is opgemaakt: begin 1946.

‘De Britten vinden ons een moeilijk en irriterend geval, omdat het zoo lang duurt, voordat wij de militaire taak geheel van hen kunnen overnemen en omdat wij, naar hun inzicht, de gave missen om politiek op tijd de juiste en groote stap te doen en daarom nog steeds niet, althans naar den uiterlijken vorm, uit het conflictstadium zijn.’¹³²

Ook schrijft de maker van de nota dat de Britten moe werden van de Nederlandse eisen en wensen die ‘met de feiten en met de machtsverhoudingen in strijd’ waren en door de Britten bovendien als ‘kinderlijk of pedant’ werden gezien. De Nederlanders zouden zich een stuk bescheidener op moeten stellen ten opzichte van de Britten. Nederland miste volgens de voormalige bondgenoot elke realiteitszin, zo stelt de anonieme auteur.¹³³ Mede dankzij deze Nederlandse houding is het niet verwonderlijk dat de druk van de Britse regering om zo snel mogelijk de handen van Nederlands-Indië af te trekken in het voorjaar van 1946 enorm was. Dit standpunt van de Britten was aan Nederlandse zijde bekend.¹³⁴

Een ander citaat van de onbekende schrijver van de nota maakt helder dat de verhoudingen tussen beide landen in die periode op scherp stonden:

‘De tot dusver ontwikkelde verhouding tot de Britten heeft onze belangengemeenschap in het half duister gebracht en daardoor een toestand geschapen, waarin een min of meer onwelwillende en beperkte hulpverlening in de plaats is gekomen van een voor de hand liggende samenwerking.’¹³⁵

Hij vervolgt met te schrijven dat ‘bepaalde deelen van het Britsche Rijk, met name India en Australië’ tegenover Nederland zijn komen te staan. Als gevolg hiervan divergeerden de ‘taktische methoden en doelstellingen’ van Nederland en Groot-Brittannië. Hier kwam ook nog eens bij dat aan Nederlandse zijde de indruk steeds sterker werd dat de Britten ‘in de onderhandelingen tusschen ons en de Republiek aan de zijde van laatstgenoemde staan’. Volgens de auteur zorgde deze Britse houding er juist voor dat dit, door de Nederlandse militaire en materiële zwakheid, voor de Nederlanders nadelig was in de totstandkoming van

---

¹³² Acht pagina’s tellende nota zonder auteur, titel en datum, in: Nationaal Archief, Den Haag, Directie Verre Oosten, (1944) 1947-1950 (1955), nummer toegang 2.05.52, inventarisnummer 321.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Schrijven opgesteld door W.J. van Gulik met als titel ‘Aanteekeningen betreffende het onderhoud met Z. Exc. Den Gouv. Gen. Van Mook’, 8 mei 1946, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1365. Zie ook: Nota van een bijeenkomst met daarbij aanwezig hoge Nederlandse en Britse militairen/functionarissen, opsteller onbekend, 25 mei 1946, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1365.

¹³⁵ Acht pagina’s tellende nota zonder auteur, titel en datum, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 321.

een overeenkomst met de Republiek Indonesië.¹³⁶ Kortom, het was geen gemakkelijke politieke context waarbinnen NEFIS Singapore en de MSS vanaf april 1946 samen moesten opereren. Het vertrouwen tussen de landen waartoe beide inlichtingendiensten behoorden, was niet optimaal als gevolg van de verschillende verwijten over en weer. Van een ‘werkelijke samenwerking met andere mogendheden’ (de schrijver doelt op Groot-Brittannië en Frankrijk) was in deze fase (halverwege 1946) dan ook geen sprake, zo valt in een andere Nederlandse nota te lezen.¹³⁷

Dat de Nederlanders zeer wantrouwend waren ten opzichte van alles wat niet-Nederlands was, blijkt uit enkele werkzaamheden die de NEFIS diende uit te voeren. In augustus 1946 waren er plannen om een ‘speciale politieke recherche’ aan de NEFIS toe te voegen. Deze zeer geheime sectie werd belast met het uitvoeren van ‘speciale opdrachten’. Concreet betekende dit dat de politieke recherche vooral bezig was met het controleren van allerlei personen. Buitenlandse journalisten en ‘burgers van buitenlandsche mogendheden’ moesten nauwkeurig in de gaten worden gehouden. Ook buitenlandse krijgsmachten werden niet ongemoeid gelaten want ‘het gadeslaan van leden van buitenlandsche weermachten betreffende hun bewegingen op politiek-militair, politiek-economisch en politiek-sociaal terrein’ was één van de taken van de nieuw op te richten sectie.¹³⁸ Het personeel van de verschillende buitenkantoren van de NEFIS behoorde de leden van de politieke recherche hulp te bieden in gevallen waarin dat nodig bleek. Bijvoorbeeld bij het schaduwen van personen kon de politieke recherche hulp geboden krijgen van een NEFIS-buitenkantoor.¹³⁹ In de nota die de oprichting van de politieke recherche uiteenzette, werd nog gesproken van ‘buitenlandse’ en werden geen specifieke landen genoemd. Het lijkt echter een zekerheid dat ook Groot-Brittannië deel uitmaakte van de landen die werden bedoeld. Jegens de Britten ontbrak het de Nederlanders aan vertrouwen en dit merkte ook De Munter al snel na zijn komst naar Singapore. Van het NEFIS-hoofdkantoor kreeg hij namelijk de opdracht om informatie in te winnen over het Britse militaire apparaat in Singapore en omgeving. Bij het uitvoeren van deze order was het hoofd van NEFIS Singapore echter weinig succesvol, maar hij beloofde stellig dat hij zou blijven proberen om ‘informaties (gedetailleerde) omtrent deze

---

¹³⁶ Acht pagina’s tellende nota zonder auteur, titel en datum, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 321.

¹³⁷ Zes pagina’s tellende nota zonder auteur, titel en datum, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 320. De nota is opgesteld in de periode mei – juni 1946, zo valt uit dit citaat op te maken: ‘Op het oogenblik is onzeker, welke regering het Kabinet-Schermerhorn zal opvolgen’.

¹³⁸ Schrijven opgesteld door een zekere E.L.L. met als titel ‘Speciale politieke recherche’, 9 augustus 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 499.

¹³⁹ Ibidem.

kwestie te verkrijgen'.¹⁴⁰

Een andere geval dat het gebrek aan vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië duidelijk maakt, betreft een smokkelzaak. De Nederlandse vervangend auditeur-militair (openbaar aanklager bij een militair gerechtshof) E. Brunsveld van Hulten wordt in augustus 1946 door de procureur-generaal (de hoogste ambtenaar van het Openbaar Ministerie in Nederlands-Indië) naar Singapore gestuurd om onderzoek te doen naar wapens die vanuit Singapore naar opstandelingen in Nederlands-Indië worden gesmokkeld. Het vermoeden van de Nederlanders in de kolonie is dat de Britten bij deze wapensmokkel betrokken zijn. Uit het verslag dat van Brunsveld van Hulten van zijn ervaringen te Singapore doet, worden twee zaken duidelijk. Ten eerste blijkt dat de Britten tot dan toe weinig concreets hebben ondernomen om de wapensmokkel tegen te gaan en ten tweede krijgt Brunsveld van Hulten het idee dat hij van de Britse CID nauwelijks medewerking krijgt bij zijn onderzoek. Het laatste zorgt bij de vervangend auditeur-militair voor een tweestrijdig gevoel. Tijdens zijn werkzaamheden in Singapore werkt hij namelijk prima samen met een Britse majoor die hem begeleidt, maar aan de andere kant geeft hij aan weinig vertrouwen te hebben in het CID. In zijn verslag concludeert Brunsveld van Hulten dan ook het volgende over het hoofd van het CID (Fowler) en het onderhoofd van het CID (Gure):

‘Als iedere “insider” het over eens is, dat Tan Ka Kee en Eng Aun Tong de personen op den achtergrond zijn, dan is voor de houding van Fowler en Mc. Gure, die pertinent ontkennen, dat Tan Ka Kee en Eng Aun Tong iets met de smokkel te maken hebben, de oplossing, dat zij door die personen betaald worden om in hun richting geen activiteit te vertoonen.’¹⁴¹

Zaken als de hier besproken smokkelzaak hebben het vertrouwen tussen de verschillende Nederlandse en Britse instanties niet bevorderd, zeker niet omdat Brunsveld van Hulten bijna met zekerheid vaststelde dat Britse militairen betrokken waren bij de wapensmokkel.¹⁴²

Helaas zijn er in het archief geen beschikbare documenten gevonden die specifiek wat zeggen over hoe het gesteld was met het vertrouwen tussen NEFIS Singapore en de MSS in de periode april – december 1946, maar door te kijken naar de samenwerking tussen de Nederlandse en Britse inlichtingendiensten in deze periode, valt hier wel het één en ander

---

¹⁴⁰ Schrijven opgesteld door K.A. de Munter met als titel ‘Uw schrijven YG2/24687/G dd. 28/2/46’, 9 april 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 881.

¹⁴¹ Schrijven opgesteld door Brunsveld van Hulten met als titel ‘Rapport van Mr. Brunsveld van Hulten over zijn “belevissen op Singapore”’, 31 augustus 1946, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hooggerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 176.

¹⁴² Ibidem.

over te zeggen. Deze samenwerking laat zien dat de mate van vertrouwen gedurende die acht maanden per tijdsspanne verschilde. Uit het gegeven dat de MSS direct nadat de dienst actief was geworden zijn rapporten toestuurde aan NEFIS Singapore blijkt bijvoorbeeld dat er in ieder geval in april 1946 sprake van vertrouwen is. De Britse wens om in de toekomst nauwer samen te gaan werken met NEFIS Singapore toont aan dat dit ook in het najaar nog het geval is. Echter, uit de samenwerking tussen NEFIS Singapore en het Britse CID komt een beeld naar voren dat er een gebrek aan vertrouwen is. Als er sprake van vertrouwen tussen NEFIS Singapore en het CID was geweest, had Haacke (inlichtingenofficier van NEFIS Singapore) aan de bel getrokken om zijn slechte ervaringen met het CID te melden. In plaats van aan de bel te trekken en om opheldering over het gebrek aan medewerking van het CID te vragen, stopte hij stilletjes met het doorgeven van zijn inlichtingen aan het CID omdat er, in zijn ogen, toch niets mee werd gedaan.

2.3 Botsende beleidsbelangen, wantrouwen en samenwerking

De samenwerking in Singapore gedurende de periode april – december 1946 blijkt de ene maand beter dan de andere. In de twee à drie maanden voordat de Britten uit Nederlands-Indië vertrekken lijken de verschillende Britse en Nederlandse inlichtingendiensten te Singapore, waaronder de MSS, een redelijke verstandhouding te hebben. Dit toont onder andere de reactie van de Britse inlichtingenorganisaties op het besluit om NEFIS Singapore te sluiten, aan. Ook in de beginperiode (voorjaar 1946) zijn er op het eerste oog geen problemen tussen de net actief geworden MSS en NEFIS Singapore. De MSS is NEFIS Singapore direct behulpzaam door zijn inlichtingenrapporten door te sturen. In de zomer (juli/augustus) schijnt de relatie tussen de verschillende Britse en Nederlandse instanties wat bekoeld. Specifieke informatie over de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS in deze tijdsspanne ontbreekt echter.

In het stadium waarin de soms goede, soms mindere samenwerking tussen de Nederlandse en de Britse inlichtingendiensten te Singapore plaatsvond, stonden de politieke verhoudingen tussen Nederland en Groot-Brittannië op scherp. De Britten wensten dat Nederland in samenspraak met de vertegenwoordigers van de Republiek Indonesië tot een snelle oplossing van het conflict kwam. Aan de Republiek Indonesië werd zo veel meer macht toegekend dan de Nederlanders lief was. Ook wijzigden de Britten de plannen met betrekking tot de bezetting van Nederlands-Indië zoals Nederland en Groot-Brittannië die tijdens de Tweede Wereldoorlog overeen waren gekomen. Het zorgde voor frustratie bij de Nederlanders. Tel hierbij op dat de Britten zo min mogelijk bij het conflict tussen Nederland

en de Republiek Indonesië betrokken wilden geraken en het is een klein wonder dat de verschillende Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties te Singapore überhaupt samen hebben kunnen werken. Thomas stelde immers vast dat koloniale inlichtingendiensten in dienst stonden van het koloniale bestuur. Inlichtingenrapporten fungeerden, zo toonde Thomas aan, vaak ter legitimering van een bepaald beleid. De invloed van een inlichtingendienst op het te voeren beleid was daardoor erg groot. Andersom was ook de invloed van bestuurders op een inlichtingenorganisatie aanzienlijk. Inlichtingendiensten werden door beleidsbepalers veelvuldig in een bepaalde richting gestuurd. Van de dienst werd dan verwacht dat hij informatie zou verzamelen die een bestuurder kon gebruiken om zijn beleid uit te voeren. Kortom de macht van de politiek op de inlichtingendiensten was groot evenals de macht van de inlichtingendiensten op de politiek.

Thomas constateerde dat de invloed van inlichtingendiensten op het beleid van de kolonie aanzienlijk was en dus lijkt het onwaarschijnlijk dat de inlichtingendiensten van Nederland en Groot-Brittannië in Zuidoost-Azië samenwerkten. Immers, de beleidsbelangen van beide landen stonden lijnrecht tegenover elkaar. De inlichtingenrapporten waren zeer belangrijk in het beleid van een kolonie. Als NEFIS Singapore en de MSS (en andere Britse inlichtingenorganisaties) zouden samenwerken, betekende dit dat de inlichtingendiensten elkaars inlichtingenrapporten beïnvloedden. De Britten, die andere belangen hadden dan de Nederlanders, zouden zo invloed kunnen uitoefenen op de Nederlandse inlichtingendienst en daarmee indirect het Nederlandse beleid kunnen sturen. Toch werkten NEFIS Singapore en de MSS in Singapore samen. Zoals is gebleken, was NEFIS Singapore voor een groot gedeelte van zijn informatie afhankelijk van de Britten. NEFIS Singapore ontving bijvoorbeeld elke twee weken een inlichtingenrapport van de MSS. De Britten wensten in november 1946 de samenwerking met NEFIS Singapore zelfs te intensiveren. Deze onwaarschijnlijke samenwerking kan voortkomen uit de mogelijkheid dat de Nederlandse en Britse inlichtingenofficieren en bestuurders niet wisten dat zij elkaars beleid beïnvloedden middels hun inlichtingenrapporten. Een andere mogelijkheid is dat de conclusies van Thomas over de invloed van inlichtingenrapporten op het koloniale beleid enigszins overtrokken zijn. Het meest aannemelijke is echter dat de Britten en de Nederlanders samenwerking op het gebied van intelligence in het ingewikkelde naoorlogse jaar belangrijker achtten dan eventuele invloed van de buitenlandse inlichtingendienst op het eigen beleid. De politieke en internationale context van 1946 was namelijk dermate complex dat de Nederlanders en Britten samenwerking op het gebied van intelligence boven alles prevaleerden. De positie van beide landen in Zuidoost-Azië was in dat jaar immers zeer kwetsbaar.

Dat deze samenwerking ondanks de over het algemeen goede bedoelingen van beide landen en de betrokken inlichtingendiensten niet altijd soepel verliep, is mede het gevolg van een soms ontbrekend vertrouwen. De Nederlanders en de Britten waren doordrongen van het belang van samenwerking op het terrein van intelligence, maar vertrouwden elkaar door alle politieke ontwikkelingen nauwelijks. Dit had in sommige gevallen zijn weerslag op de coöperatie tussen NEFIS Singapore en de verschillende Britse inlichtingenorganisaties als de MSS. Toch was er in 1946 soms ook sprake van een op het oog goede samenwerking tussen de inlichtingendiensten te Singapore. Hieruit blijkt dat een goede samenwerking in Singapore zo nu en dan mogelijk was zonder een blindelings wederzijds vertrouwen. Deze bevinding zet de opvatting van de laatste jaren dat vertrouwen niet altijd een noodzakelijke voorwaarde is om tot een werkbare samenwerking te komen, kracht bij. De hoeveelheid beschikbare informatie uit het archief betreffende het jaar 1946 is echter niet voldoende om met zekerheid vast te stellen welke rol vertrouwen in de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS speelde. Om betere conclusies over deze functie van vertrouwen te kunnen trekken, is meer informatie nodig. Hoofdstuk drie gaat daarom verder in op de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS gedurende de periode december 1946 – september 1948 en de rol die vertrouwen in deze coöperatie speelde.

3. Intelligence-samenwerking december 1946 – september 1948

3.1 Samenwerking

De samenwerking tussen de Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties tot december 1946 was dus wisselend, maar hoe was het gesteld met deze coöperatie nadat de Britten zich hadden teruggetrokken uit Nederlands-Indië? In december 1946 waren niet alle Britten blij met het vooruitzicht dat de Nederlandse inlichtingenorganisatie aan het consulaat-generaal zou worden verbonden. De Britse diplomaat Miles W. Lampson, beter bekend als Lord Killearn, die een belangrijke rol speelde in het conflict tussen Nederland en de Republiek Indonesië (zie hoofdstuk 3.2 en 3.3), was één van hen. Hij vond het allerminst wenselijk dat intelligence-officieren gelieerd waren aan een buitenlandse diplomatieke instantie als het consulaat-generaal (voor Spoor kwam dit niet als een verrassing, hij voorzag dit immers al in oktober 1946). Als het aan Lord Killearn lag, zou dit dan ook niet gebeuren.¹⁴³ Gelukkig voor de Nederlanders werd in goed overleg met vertegenwoordigers van enkele Britse instanties, waaronder de MSS, besloten dat het Nederlandse inlichtingenapparaat in Singapore zou kunnen blijven functioneren. Voorwaarde hiervoor was wel dat NEFIS Singapore de Britten volledig op de hoogte hield van de in Singapore werkzame intelligence-officieren en hun functie binnen de inlichtingenorganisatie. Van Britse zijde werd vervolgens besloten of deze inlichtingenofficieren in Singapore kun functie mochten uitoefenen.¹⁴⁴

Een voorbeeld waaruit blijkt dat de Britten invloed meenden uit te oefenen op de aanstelling van personen die zich in Singapore met intelligence bezig hielden, is de benoeming van S. van Hulst tot ‘secretaris voor speciale diensten’. Jungschläger (directeur NEFIS) wilde politieambtenaar Van Hulst, hoofd van de ‘Inlichtingen Dienst der Residentie Riouw, toevoegen aan NEFIS Singapore. De politionele inlichtingenorganisatie van Van Hulst hield zich, anders dan de naam deed vermoeden, slechts voor een klein deel bezig met intelligence-activiteiten in Riouw (gelegen voor de kust van Singapore) en richtte zich voornamelijk op intelligence-activiteiten in Singapore. Voor Jungschläger reden om te pleiten voor het toevoegen van Van Hulst aan NEFIS Singapore. Dit achtte hij efficiënter en

---

¹⁴³ NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/7, 28 december 1946, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521.

¹⁴⁴ NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/19, 17 januari 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521.

financieel gunstiger.¹⁴⁵ Het voorstel van Jungschläger bleek echter niet uitvoerbaar. Er bestonden namelijk ‘technische bezwaren’ om Van Hulst en NEFIS Singapore direct te laten samenwerken. Vigeveno (Nederlandse consul-generaal) stelde daarom voor om Van Hulst als ‘Politie Liaison-officier aan het Consulaat-Generaal’ te Singapore toe te voegen.¹⁴⁶ Het aanstellen van Van Hulst als ‘Politie Liaison-officier’ stuitte niettemin op bezwaren van Britse zijde. Een functionaris van het Britse koloniale secretariaat schrijft:

‘There is no necessity for the creation of any special post of Police Liaison Officer, more particularly as I am informed that the normal arrangements for exchange of information between the Singapore and Netherlands East Indies Police Forces, supplemented by exchange of visits when necessary, are working satisfactorily.’¹⁴⁷

Om aan deze Britse eis tegemoet te komen, veranderden de Nederlanders simpelweg de naam van de functie van Van Hulst. Hij zou dezelfde taken blijven uitvoeren, maar ging voortaan door het leven als ‘secretaris voor speciale diensten’. Om eventuele moeilijkheden te voorkomen verzocht Van Hulst zelf om niet meer aangeschreven te worden met zijn politietitel.¹⁴⁸ Op deze manier omzeilden de Nederlanders op eenvoudige wijze de Britse eisen inzake de benoeming van Van Hulst. Uit de correspondentie omtrent deze kwestie komt overigens naar voren dat de betrokkenen erg tevreden waren over de samenwerking tussen de Nederlandse en Britse instanties te Singapore. Behalve de functionaris van het Britse koloniale secretariaat die, in augustus 1947, de samenwerking tussen de Singaporese en Nederlandse politiediensten bevredigend noemde, toonden ook Jungschläger en Vigeveno zich, in mei en juni 1947, content over de coöperatie met de Britse instanties.¹⁴⁹

Eerder al, eind 1946, noemde ook een Nederlandse ‘speciaal verbindingsofficier bij geallieerde hoofdkwartieren’, die tijdelijk in Singapore had verbleven en verslag uitbracht over communistische activiteiten aldaar, de verhoudingen tussen de Nederlandse en Britse autoriteiten te Singapore ‘zeer goed’. Hij liet weten dat NEFIS Singapore wekelijks overleg

---

¹⁴⁵ Schrijven opgesteld door L.N.H. Jungschläger met als titel ‘Inlichtingen Dienst Res. Riouw & Ond.’, 1 mei 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁴⁶ Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 13 juni 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215. ; Schrijven zonder titel, opgesteld door H.W. Felderhof, 2 juli 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁴⁷ Schrijven zonder titel, opgesteld door H. Bryson, 11 augustus 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁴⁸ Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel ‘Positie C.v.P. II S. van Hulst’, 1 september 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁴⁹ Schrijven opgesteld door L.N.H. Jungschläger met als titel ‘Inlichtingen Dienst Res. Riouw & Ond.’, 1 mei 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215. ; Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 13 juni 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

voerde met de verschillende inlichtingenorganisaties die in de Britse kolonie werkzaam waren. Ook maakte hij echter duidelijk dat de Britten terughoudend waren met het verstrekken van door hen verzamelde informatie: ‘Britse autoriteiten weigeren niet de gevraagde inlichtingen te geven doch bepaalde bereidheid tot het uitwisselen van gegevens bestaat er ook niet.’ De Nederlanders hoopten dat het Postema zou lukken om meer gegevens over communistische activiteiten in Singapore bij de Britten los te peuten.¹⁵⁰ Het is onbekend of deze poging van Postema zijn vruchten heeft afgeworpen. Eenvoudig zal het voor het hoofd van NEFIS Singapore in ieder geval niet zijn geweest, want de verhoudingen tussen Nederland en Groot-Brittannië stonden in maart 1947 op scherp. Van Nederlandse zijde heerste grote onvrede over het gebrek aan Britse inspanningen om de smokkel tussen de Britse kolonies (Malayan Union en Singapore) en Nederlands-Indië tegen te gaan. De Britten waren op hun beurt boos omdat de Nederlandse marine Britse schepen had aangehouden om deze te controleren op aanwezige smokkelwaar. Vertegenwoordigers van beide landen waren het er over eens dat de bestaande geschillen opgelost moesten worden om de relatie tussen beide landen goed te houden.¹⁵¹

De samenwerking tussen de Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties in het eerste half jaar van 1947 werd dus door verschillende personen als goed bestempeld (o.a. door Jungschläger), maar toch was de coöperatie nog voor verbetering vatbaar, zoals onder meer de gebrekkige bestrijding van de smokkel duidelijk maakte. Vigeveno, bijvoorbeeld, wilde Dalley, hoofd van de MSS, in de zomer van dat jaar persoonlijk naar Batavia laten overvliegen om de contacten tussen de NEFIS, de politionele inlichtingenorganisatie van Van Hulst en de MSS te intensiveren.¹⁵² Uit de affaire omtrent Tahir Karim Loebis (zie hoofdstuk 3.3) blijkt dat de samenwerking tussen de in Singapore opererende inlichtingendiensten van Nederland en Groot-Brittannië halverwege 1947 niet zo goed was als sommigen wilden doen laten geloven. Ook begin 1948 verliep deze samenwerking niet altijd soepel. Van Hulst had gesproken met een zekere majoor Druce, werkzaam bij het Britse consulaat-generaal te Batavia en die had Van Hulst laten weten hoe hij dacht over de NEFIS. Hij noemde zijn samenwerking met de NEIFS ‘zeer slecht’ en hij vond de ‘NEFIS als inlichtingendienst’ ook ‘zeer slecht’. Tevens meende Druce dat de NEFIS niet beschikte over ‘werkelijke goede

---

¹⁵⁰ Nota met als titel ‘Situatie in Singapore’, opsteller onbekend, 14 december 1946, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 933.

¹⁵¹ Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 5 maart 1947, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 321.

¹⁵² Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 4 juli 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

berichtgevers, die in de maatschappij een hoge positie bekleeden'.¹⁵³ Tevens hielden in het eerste half jaar van 1948 de problemen rond de nog immer florerende smokkel tussen Singapore en Nederlands-Indië aan. De Britten deden in de ogen van de Nederlanders nog steeds te weinig om de smokkel tegen te gaan. Pas na aandringen van de Nederlanders hadden de Britten besloten 'enige actie' te ondernemen. Bovendien was bij de bestrijding van de smokkel de informatie-uitwisseling tussen de Nederlanders en de Britten ondermaats, althans zo meende Van Hulst. Hij vond dat de NEFIS de Britten meer inlichtingen over de florerende smokkel moest verschaffen. Pas dan verwachtte Van Hulst dat zij betere maatregelen zouden treffen om de smokkel tegen te gaan.¹⁵⁴

Een schrijven van Van Hulst maakt duidelijk dat de NEFIS niet al zijn informatie doorzond naar de Britten. Hij wenste namelijk de halfmaandelijke vertalingen die de NEFIS maakte van belangrijke artikelen uit de Chinese pers te ontvangen om als ruilobject te gebruiken tegen Britse vertalingen van persberichten uit onder andere Singapore.¹⁵⁵ Hiermee geeft Van Hulst indirect aan dat de NEFIS deze vertalingen niet naar de Britten opstuurde. Daarnaast biedt Van Hulst met dit verzoek een mooie inkijk in de cultuur die er bij de koloniale Nederlandse en Britse instanties in Zuidoost-Azië leek te heersen. Vaak werd een verzoek namelijk beantwoord met een verzoek om een wederdienst. Zo werd Van Hulst van Amerikaanse zijde verzocht om de Engelse vertalingen van zijn tweewekelijkse inlichtingenrapporten op te sturen. Deze vertalingen zond hij eveneens naar de MSS. Tegen dit verzoek bestond geen bezwaar, maar 'het Onderhoofd van de Dienst der Algemene Recherche' verzocht Van Hulst wel nadrukkelijk het volgende:

'Ik meen hierbij echte te moeten opmerken, dat indien op deze wijze onze goede wil tot samenwerking wordt getoond, verwacht mag worden dat van de andere zijde hier ook iets tegenover wordt gesteld. Ditzelfde geldt uiteraard ook voor de M.S.S. Door u zal moeten worden gestreefd naar *uitwisseling* van gegevens.'¹⁵⁶

Een ander voorbeeld wat betreft deze cultuur van 'voor wat, hoort wat', betreft een verzoek van de Britse luchtmacht. Zij wenste een Nederlands eiland te gebruiken als permanente

---

¹⁵³ Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel 'Major Druce', 27 januari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁵⁴ Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel 'Dobi's en intercepts', 18 mei 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 224.

¹⁵⁵ Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 17 februari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁵⁶ Schrijven opgesteld door M.W. van 't Hof met als titel 'Inz. toezending 14daags rapport aan Maj. Hoey', 7 oktober 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

oefenplaats voor luchtbombardementen. De Nederlanders wilden hiermee wel akkoord gaan, maar dan moest er wel wat tegenover staan: de Britten dienden dan ‘maatregelen welke destijds te Singapore werden genomen tegen de Nederlandse Zee- land- en luchtmachtstrijdkrachten’ op te heffen.¹⁵⁷ Uiteraard zal er niet in alle gevallen om een wederdienst zijn gevraagd, maar deze twee voorbeelden tonen wel aan dat de bereidheid om ‘zomaar’ informatie aan een instantie van een andere staat te verschaffen, in sommige gevallen miniem was. Een verzoek werd door een instantie of organisatie immers als een uitstekende mogelijkheid gezien om eigen belangen te verwezenlijken.

Een maand voordat de MSS zou ophouden te bestaan, schreef Van Hulst ontevreden te zijn over de informatie-uitwisseling en de communicatie tussen de Nederlandse inlichtingenorganisaties te Singapore en de MSS. Naar zijn mening ontving de MSS van Nederlandse zijde veel te weinig informatie waardoor de dienst geen juist beeld kon schetsen over ‘de activiteiten van de Indonesiërs te Singapore’, terwijl dit toch met name van belang was voor de Nederlanders. Zonder de door hem verstuurd inlichtingen, was de MSS zich nooit actief bezig gaan houden met de Indonesische organisaties te Singapore die de Republiek Indonesië steunden, zo schrijft hij. Van Hulst verzocht de procureur-generaal dan ook om hem meer informatie toe te sturen die negatief uitpakte voor deze Indonesische organisaties te Singapore. Hij zou deze informatie dan doorsturen aan de MSS. Met andere woorden: NEFIS Singapore zond de MSS te weinig inlichtingen toe over de nationalistische Indonesische activiteiten in de Britse kolonie. Daarnaast toonde hij zich ook niet tevreden over de communicatie tussen de inlichtingenorganisaties te Singapore. Deze communicatie verliep via het Nederlandse consulaat-generaal, maar volgens Van Hulst was het stukken beter om rechtstreeks informatie tussen de inlichtingendiensten uit te wisselen. ‘Immers, het Engelse Gouvernement zal meer waarde hechten aan bepaalde inlichtingen of gegevens, welke haar rechtstreeks via haar Intelligence Dienst worden verstrekt, dan indien deze berichtgeving of documenten haar bereiken rechtstreeks via [Nederlandse] diplomatieke kanalen’, aldus Van Hulst.¹⁵⁸ Doordat ook NEFIS Singapore (net als de politieke inlichtingenorganisatie van Van Hulst) aan het consulaat-generaal verbonden was en niet meer als een zelfstandige inlichtingentak van de NEFIS in Singapore mocht opereren, diende de communicatie per slot van rekening via het consulaat-generaal te lopen. Het is dan ook maar de vraag of de veronderstelling van Van Hulst dat de Britten minder waarde zouden

---

¹⁵⁷ Schrijven met als titel ‘Oefenplaats voor luchtbombardementen voor R.A.F. op het eiland Tokong Malang Biroe’, opsteller onbekend, 26 april 1948, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 322.

¹⁵⁸ Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 12 juli 1948, in: NL-HaNA, Proc-Gen. Hooggerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 809.

hechten aan informatie die zij ontvingen via de diplomatieke kanalen, gegrond is. Het was tenslotte aan de Britten te danken dat NEFIS Singapore aan het consulaat-generaal werd verbonden.

Ook in de zomer van 1948 wordt nog maar eens duidelijk dat de samenwerking tussen de Nederlanders en de Britten niet altijd soepel verliep. Van Hulst had de MSS om inlichtingen gevraagd over communistische activiteiten in de Malayan Union. Op deze inlichtingen moest Van Hulst echter lang wachten en Dalley liet na verloop van tijd zelfs weten dat hij geen tijd had om de informatie überhaupt te verzenden. Wel was Dalley bereid om twee bijlagen uit een inlichtingenrapport te versturen, in de hoop dat Van Hulst hier voldoende aan had.¹⁵⁹ Dat geduld een schone zaak was als er wat van de Britten verlangd werd, blijkt uit een schrijven van Van Hulst waarin hij aangeeft aan welke eisen zijn opvolger moet voldoen. Een van de eisen die Van Hulst formuleerde was: ‘Moet zeer geduldig zijn en zijn goede humeur nimmer verliezen (dit in verband met de laksheid van de Engelsen).’ Ook wordt uit het schrijven duidelijk dat de samenwerking met de Britten in Singapore belangrijk was. De opvolger van Van Hulst diende namelijk niet anti-Brits te zijn en moest bovendien ‘een goede borrel kunnen drinken’, een kwaliteit die de Britten goed beheersten (eerder noemde ook De Munter dit al).¹⁶⁰

3.2 Gebrek aan vertrouwen

Van Britse zijde heerste er vlak na het vertrek van hun troepen uit Nederlands-Indië wantrouwen over de activiteiten van de buitenlandse inlichtingenorganisaties in Singapore. De Britse eis dat zij door deze inlichtingendiensten, waaronder NEFIS Singapore, op de hoogte werden gehouden van de in Singapore werkzame inlichtingenofficieren en hun werkzaamheden, maakt dit duidelijk. Lord Killearn achtte het zelfs raadzaam om regels op te stellen waarin stond wat voor informatie aan de buitenlandse inlichtingenofficieren mocht worden doorgegeven.¹⁶¹ In dezelfde periode (begin 1947) waren het niet alleen de Britten die wantrouwend waren, want hetzelfde gold voor de Nederlanders. Dit blijkt uit de acties van de Nederlanders op zee. Een Brits koopvaarderschip was door een Nederlands schip gedwongen om te stoppen met het uitladen van zijn lading, 34 motorvoertuigen, en in afwachting van verdere stappen naar een haven in Semarang gedirigeerd. Volgens de Britten waren de

---

¹⁵⁹ Schrijven zonder titel, opgesteld door J.D. Dalley, 16 augustus 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 931.

¹⁶⁰ Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 11 juli 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁶¹ NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/19, 17 januari 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521.

voertuigen privé gekocht door Chinese handelaren te Singapore, maar vermoedelijk dachten de Nederlanders dat het om voertuigen bestemd voor troepen van de Republiek Indonesië ging. De verhoudingen tussen beide landen werd verder op scherp gezet doordat de Nederlandse marine een Brits schip tot zinken had gebracht voor de kust van Sumatra.¹⁶²

De smokkel tussen Singapore en Nederlands-Indië bleef een twistpunt in de relatie tussen Nederland en Groot-Brittannië. Het zorgde, in de woorden van Vigeveno, voor ‘wrijvingspunten’ tussen de twee landen. Hij snapte niet dat de Britten de smokkelaars niet hardhandig aanpakten en door dit niet te doen ‘de vriendschap van Nederland’ op het spel zetten. In de Nederlandse pers zorgde de Britse aanpak van de smokkel tevens voor onvrede. Vigeveno moest ‘bij voortduring zekere geruchten van anti Engelse strekking’ tegenspreken, zo schrijft hij. Vigeveno voelde zich hiertoe genoodzaakt om de relatie tussen Nederland en Groot-Brittannië niet te verslechteren.¹⁶³ De consul-generaal was er namelijk niet gerust op dat de Britten het zouden blijven tolereren dat NEFIS Singapore in de Britse kolonie actief was, ook al maakte de inlichtingenorganisatie in 1947 deel uit van het Nederlandse consulaat-generaal.¹⁶⁴ Als de verhoudingen tussen Nederland en Groot-Brittannië zouden verslechteren, werd de kans groter dat de Britten het niet langer toestonden dat NEFIS Singapore in Singapore bleef opereren.

Het vertrouwen tussen de Nederlanders en de Britten was ook in 1948 broos. Uit het al eerder genoemde verslag dat Van Hulst schreef over zijn onderhoud met de Britse majoor Druce (werkzaam bij het Britse consulaat-generaal te Batavia) staat dat de MSS voornemens was een opmerkelijk experiment uit te voeren. De MSS wilde aan zowel Van Hulst als aan NEFIS Singapore een aantal vragen overleggen om vervolgens te kijken wie ‘de beste service kon geven’. Volgens Van Hulst was de NEFIS hierover, vrij begrijpelijk, ‘zeer ontstemd’.¹⁶⁵ Het toont immers aan dat de MSS weinig vertrouwen had in de diensten van de NEFIS. De algehele houding van de Britten te Singapore was bovendien behoorlijk anti-Nederlands, althans dit meenden de Nederlanders zelf. In het voorjaar van 1948 leek deze anti-Nederlandse houding wel wat af te zwakken, zo valt te lezen in een aantekening van het Nederlandse Algemene Secretarie. De opsteller van de aantekening had een vermoeden ‘dat de Britse autoriteiten te Singapore in het algemeen een plezieriger [*sic*], om niet te zeggen

---

¹⁶² NEFIS Document No. 3192 Bundel No. 159/14, 11 januari 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4521.

¹⁶³ Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 5 maart 1947, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 321.

¹⁶⁴ Schrijven zonder titel, opgesteld door M.F. Vigeveno, 13 juni 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁶⁵ Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel ‘Major Druce’, 27 januari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

minder anti-Nederlandsche, houding aannemen'. Volgens de auteur van de aantekening was deze veranderende houding het gevolg van 'de toenadering der Westelijke Europese mogendheden' en de communistische machtsovername in Tsjecho-Slowakije. Hij maakt overigens wel de kanttekening dat enkel de houding van de Britse functionarissen te Singapore leek veranderd zonder dat 'de politiek van hun regering in werkelijkheid is veranderd'.¹⁶⁶

Andersom was ook het vertrouwen van Nederlandse zijde ten opzichte van de Britten in 1948 niet groot. In een schrijven aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken haalde de Nederlandse consul-generaal te Singapore A.M.L. Winkelman (de opvolger van Vigeveno) hard uit naar de politiek van de Britten in Zuidoost-Azië. Volgens Winkelman voerden de Britse autoriteiten in de regio een 'appeasement politiek' die gepaard ging 'met daden die Nederland tegenwerken'. 'Er zijn vele bewijzen', aldus Winkelman, 'dat Britse functionarissen in deze gebieden er steeds weer op uit zijn de Republiek ten koste van Nederland de hand boven het hoofd te houden.' Vervolgens benoemt hij allerlei zaken waaruit dit zou blijken. Hij schrijft onder meer dat 'Sjahrir [in Singapore] destijds onnodig overdreven [werd] gefêteerd' door de Britten.¹⁶⁷ De Indonesische Soetan Sjahrir speelde een belangrijke rol in de onafhankelijkheidsstrijd van de Republiek Indonesië en was tevens haar eerste premier. Het feestelijke diner dat ter ere van de komst van Sjahrir naar Singapore door Britse functionarissen werd georganiseerd, vond Winkelman een 'onaangename vertoning en had beslist propagandistische waarde voor de Republiek'.¹⁶⁸ Hij ergerde zich bovendien enorm aan Britse ambtenaren die de Republiek Indonesië gelijkstelden aan 'het Koninkrijk der Nederlanden' en hoopte vurig dat de Britten het niet toe zouden staan dat de Republiek Indonesië zich vanuit Brits territorium kon vertegenwoordigen in het buitenland. Winkelman sluit af met de volgende woorden:

'Officieel trachten de Britse autoriteiten geheel correct te blijven, doch het is moeilijk aan te nemen, dat de onofficiële daden van Britse ambtenaren steeds weer worden

---

¹⁶⁶ Schrijven met als titel 'Aantekening voor Alg. Secretarie/Directeur Kabinet', opsteller onbekend, 23 maart 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 896.

¹⁶⁷ Schrijven opgesteld door A.M.L. Winkelman met als titel 'De Heer Malcolm MacDonald en de Britse Politiek in het Verre Oosten', 12 februari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 850.

¹⁶⁸ Ibidem.

gesteld zonder medeweten en goedkeuring van de verantwoordelijke Britse instanties.¹⁶⁹

Het moge duidelijk zijn hoe Winkelman over de Britten en hun beleid dacht.

Dat hij niet de enige was die de Britten wantrouwde, maakt een Brits verzoek om middels luchtfotografie Sumatra in kaart te brengen, helder. Van Nederlandse zijde werd erg terughoudend op dit verzoek, dat in januari 1948 werd ingediend, gereageerd. De Nederlandse reactie liet lang op zich wachten en kwam pas in de maand waarin de NEFIS opging in de CMI. Het hoofd van de Directie Verre Oosten (onderdeel van het ministerie van Buitenlandse Zaken) vond het vreemd dat deze Britse vraag kwam via militaire kanalen en niet via de politieke kanalen. Hierdoor vroeg hij zich af of het Britse consulaat-generaal wel volledig op de hoogte was van de ‘feitelijke objecten, welke met deze fotografie worden nagestreefd’. Voordat de Nederlanders eventueel akkoord zouden gaan met het voorstel, moest dan ook aan twee eisen worden voldaan. Ten eerste dienden de Britten ‘alle negatieven en bijbehorende gegevens inzake de door de RAF reeds uitgevoerde systematische kaarteringsfotografie [*sic*] van delen van Indonesië’ aan de Nederlanders te overhandigen. Tijdens de Britse bezetting van Nederlands-Indië had de luchtmacht namelijk Java en delen van Sumatra al in kaart gebracht. Ten tweede diende ‘men van Engelse zijde alle geheimzinnigheid [te] laten varen en volledige opheldering [te] verschaffen omtrent de doeleinden van de voorgenomen (...) fotografie’.¹⁷⁰ Uit het feit dat de Britten zo lang op een, voor hen zeer onbevredigend, antwoord moesten wachten, blijkt dat de Nederlanders weinig vertrouwen hadden in de Britten. Tijdens het halfjaar waarop de Britten op hun antwoord hebben gewacht, is er aan Nederlandse zijde twijfel ontstaan over de bedoelingen van de Britse luchtmacht (als deze twijfel al niet direct na het verzoek bestond). De Nederlanders vertrouwden de voormalige bondgenoot uit de Tweede Wereldoorlog inmiddels niet meer dusdanig dat zij het de Britten ‘zomaar’ toestonden om luchtfoto’s van Nederlands-Indië te maken.

Hoe de Nederlanders dachten over Lord Killearn, de Britse diplomaat die door de Britse regering was aangewezen om op te treden als bemiddelaar bij de moeizame onderhandelingen tussen de Nederlandse en Republikeinse delegaties¹⁷¹, en enkele van zijn medewerkers, is tot slot ook veelzeggend over het vertrouwen tussen Nederland en Groot-

---

¹⁶⁹ Schrijven opgesteld door A.M.L. Winkelman met als titel ‘De Heer Malcolm MacDonald en de Britse Politiek in het Verre Oosten’, 12 februari 1948, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 850.

¹⁷⁰ Schrijven opgesteld door H.F. Eschauzier met als titel ‘Britse luchtkartering’, 30 september 1948, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 324.

¹⁷¹ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 269.

Brittannië. Een zekere M. Wright was één van die medewerkers waarover sommige Nederlanders een duidelijke mening hadden. Zowel de procureur-generaal in Batavia als Van Hulst bestempelden Wright als ‘pro-Indonesisch’.¹⁷² Hetzelfde gold voor Lord Killearn zelf, al vond een enkel Nederlands dagblad zijn bemiddelende optreden zeer discreet.¹⁷³ Van Hulst was in ieder geval duidelijk een andere mening toebedeeld als het ging om de houding van Lord Killearn. Volgens hem had de Britse diplomaat de Republiek Indonesië aangeraden om een organisatie in Singapore op te zetten die zou kunnen uitgroeien tot ‘een soort consulaire vertegenwoordiging’.¹⁷⁴ Dit was uiteraard tegen het zere been van de Nederlanders, die juist wilden voorkomen dat het buitenland de Republiek Indonesië officieel zou erkennen. Een consulaire post op Brits grondgebied met toestemming van Lord Killearn zou deze erkenning immers in de hand werken. Toen er daadwerkelijk door de Indonesiërs een soort consulaire vertegenwoordiging in Singapore werd opgezet, erkende Lord Killearn deze vertegenwoordiging dan ook, zo schrijft Van Hulst. De Indonesiërs waren vanzelfsprekend niet blij toen Lord Killearn Singapore in 1948 verliet en volgens Van Hulst bekoelde dit de relatie tussen de Britse instanties en de Republiek Indonesië behoorlijk. Het vertrek van Lord Killearn had ook invloed op de houding van de Britse instantie waarvoor hij werkzaam was. ‘Daar echter behalve Lord Killearn ook de pro-Indonesische Michael Wright en Murray (hoofd Informatie van Lord Killearn’s [*sic*] office) naar elders zijn overgeplaatst, meende informant te kunnen voorspellen, dat de houding van het Commisioner General’s [*sic*] office niet meer zo pro-Republikeins zal zijn als voorheen’, aldus Van Hulst.¹⁷⁵ Uit het regelmatig bestempelen van Lord Killearn, die zo’n belangrijke rol speelde in het conflict tussen Nederland en de Republiek Indonesië, als pro-Indonesisch, wordt duidelijk dat veel Nederlanders hem niet als objectief bemiddelaar zagen en hem dus niet vertrouwden. Het lijkt kenmerkend voor het gebrek aan vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië in 1947 en 1948.

---

¹⁷² Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 26 juni 1948, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1236. ; Schrijven opgesteld door H.W. Felderhof met als titel ‘Mr. Oetoyo’, 4 juli 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 809.

¹⁷³ Overzicht met extracten van krantenartikelen daterend uit de periode november 1946 tot en met juli 1947, in: Nationaal Archief, Den Haag, Marine Inlichtingendienst (MARID), (1905) 1945-1963 (1989), nummer toegang 2.13.39, inventarisnummer 2443.

¹⁷⁴ Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 26 juni 1948, in: NL-HaNA, Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië, 2.13.132, inv.nr 1236.

¹⁷⁵ Ibidem.

3.3 De zaak Loebis

De opzienbarende affaire omtrent Tahir Karim Loebis, waarbij zowel NEFIS Singapore als de MSS betrokken was, toont aan dat het met de samenwerking tussen beide inlichtingendiensten in 1947 niet goed zat. Loebis was een Indonesische journalist die halverwege oktober 1946 van Sumatra naar Singapore vertrok om vanuit de Britse kolonie de onafhankelijkheidsstrijd van de Republiek Indonesië te steunen.¹⁷⁶ In Singapore voerde Loebis drie taken uit. Ten eerste trachtte hij de verschillende te Singapore (en omgeving) bestaande Republikeinse politieke organisaties te verenigen en ten tweede moest hij de (wapen)handel en betrekkingen tussen Sumatra en Singapore bevorderen.¹⁷⁷ Zijn derde en voor dit onderzoek belangrijkste taak was het verzamelen van inlichtingen in Singapore en omgeving. Het is onduidelijk of deze opdracht officieel aan Loebis was meegegeven (via een officieel mandaat) of dat hij handelde vanuit een gevoel van persoonlijk patriottisme, zo schrijft de Indonesiër S. Darusman, die vanuit Singapore diplomatieke activiteiten voor de Republiek Indonesië ontplooidde.¹⁷⁸ Het meest opzienbarende dat Loebis op het gebied van intelligence voor elkaar kreeg, was het bemachtigen van telegrammen uit het kantoor van Lord Killearn.

Begin april 1946 riep de Britse regering een speciaal kantoor in het leven dat de belangen van de Britten in Zuidoost-Azië moest behartigen.¹⁷⁹ Dit was het *Office of the Special Commissioner in South East Asia*, dat deel uitmaakte van het *Foreign Office*. Tot *Special Commissioner* (speciale adviseur) werd Lord Killearn benoemd.¹⁸⁰ Hij trad tevens op als bemiddelaar tussen Nederland en de Republiek Indonesië. Enkele dagen nadat Loebis in Singapore was gearriveerd, kreeg hij het voor elkaar om een medewerker van de ‘geheime afdeling’ van het kantoor van Lord Killearn om te kopen. Deze medewerker zond Loebis verschillende rapporten (telegrammen) van Lord Killearns kantoor over de onderhandelingen tussen Nederland en de Republiek Indonesië toe.¹⁸¹ De verkregen stukken stuurde Loebis naar verschillende hoge Republikeinse functionarissen. Gedurende de periode 27 oktober 1946 – 7 januari 1947 verzond hij zeker veertien keer een bundel telegrammen met geheime informatie van verschillende Britse diplomaten en hoge functionarissen. Veelal bevatten deze

---

¹⁷⁶ NEFIS Document No. 3209 Bundel No. 159, p.1 – p.2, 24 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4538.

¹⁷⁷ NEFIS Publicatie No. 59, p.2 – p.4, 21 april 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 639.

¹⁷⁸ Darusman, *Singapore and the Indonesian revolution*, 35.

¹⁷⁹ De Jong, *Diplomatie of strijd*, 237.

¹⁸⁰ Nota met als titel ‘Office of the Special Commissioner in South East Asia’, opsteller onbekend, 12 december 1947, in: NL-HaNA, BuZa/Verre Oosten, 2.05.52, inv.nr. 593.

¹⁸¹ NEFIS Document No. 3209 Bundel No. 159, p.4, 24 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4538.

telegrammen informatie over de onderhandelingen tussen Nederland en de Republiek.¹⁸²

Begin mei 1947 zocht N.G. Morris, plaatsvervangend directeur van de MSS, contact met P.A. van der Poel, verbonden aan het Secretariaat voor Speciale Diensten (een politionele inlichtingenorganisatie) te Singapore. Morris' inlichtingenmensen waren erachter gekomen dat telegrammen afkomstig van het kantoor van Lord Killearn via Loebis in handen van de Republiek Indonesië waren gekomen en vroegen Van der Poel om hulp bij hun onderzoek.¹⁸³ De verstandhouding tussen Van der Poel en de MSS was, volgens de Nederlander, namelijk uitstekend.¹⁸⁴ Van der Poel accepteerde het verzoek dan ook en ging op onderzoek uit. Hij en zijn collega's van het Secretariaat voor Speciale Diensten hadden snel succes want al na enkele weken waren de namen van de bij het informatiek betrokken personen bekend.¹⁸⁵ Op 5 juli 1947 arresteerde het CID vijf personen, waaronder hoofdverdachte Loebis. Loebis en drie medeverdachten werden veroordeeld tot celstraffen variërend tussen veertien en achttien maanden.¹⁸⁶ Zo op het oog een geslaagde samenwerking tussen Nederlandse en Britse instanties om deze zaak tot een goed einde te brengen.

De werkelijkheid bleek ingewikkelder te zijn. NEFIS Singapore speelde in de gehele affaire rondom het informatiek op het kantoor van Lord Killearn namelijk een uiterst dubieuze rol. Reeds op 15 maart 1947 werd te Singapore, zonder dat de Britten hier van wisten, het persoonlijke archief van Loebis door NEFIS Singapore in beslag genomen.¹⁸⁷ In dit persoonlijke archief trof de Nederlandse inlichtingendienst onder andere de tientallen in opdracht van Loebis ontvreemde telegrammen van Lord Killearn aan.¹⁸⁸ In verschillende van de door NEFIS Singapore in beslag genomen documenten beschreef Loebis tot in detail hoe

---

¹⁸² NEFIS Document No. 3232 Bundel No. 159, p.1, 26 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4561. In het archief van de NEFIS en CMI zijn meerdere inventarisnummers te vinden met daarin ladingen Britse telegrammen die in het bezit waren van Loebis. Twee voorbeelden zijn inventarisnummers 4520 en 4521.

¹⁸³ Schrijven opgesteld door P.A. van der Poel met als titel 'Inz. diefstal van stukken uit Lord Killearn's Departement', 9 mei 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 1432.

¹⁸⁴ Schrijven zonder titel, opgesteld door P.A. van der Poel, 10 maart 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

¹⁸⁵ Schrijven opgesteld door P.A. van der Poel met als titel 'Inz. diefstal van stukken uit Lord Killearn's Departement', 9 mei 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 1432. ; Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel 'Inzake het lek op Lord Killearn's Departement', 27 mei 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 1432. ; Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel 'Inzake het lek op Lord Killearn's Departement', 3 juni 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 1432.

¹⁸⁶ CMI Document No. 5389, p.1 – p.2, 26 januari 1949, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 6699. ; Auteur onbekend, 'Official Secrets Convictions In S'pore. Indonesians Go To Prison', *The Straits Times*, 8 juli 1947, 1.

¹⁸⁷ NEFIS Document No. 3209 Bundel No. 159, 'geleidebrief', 24 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4538.

¹⁸⁸ Zie bijvoorbeeld NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4520.

hij de rapporten uit Lord Killearns kantoor had weten te bemachtigen.¹⁸⁹ In een ander document staat de door de vertaalafdeling van de NEFIS opgeschreven zin: ‘Serie geleidelijsten van “gekochte” telegrammen van “Killearn, Empson, Mackereth, Wright” e.a.’¹⁹⁰ Kortom, al in maart 1947 waren toenmalig hoofd NEFIS Singapore Postema en zijn medewerkers op de hoogte van een informatielek in het kantoor van Lord Killearn. Opvallend genoeg besloot de NEFIS om de ontdekte affaire niet in een in april 1947 opgesteld en speciaal aan Loebis gewijd inlichtingenrapport te verwerken. Het gehele informatielek bij de Britten wordt in deze publicatie zelfs niet één keer genoemd.¹⁹¹ Sterker, de NEFIS verzwegen, althans in eerste instantie, de complete affaire voor de Britten en voor de collega’s van het Secretariaat voor Speciale Diensten. Immers, pas twee maanden nadat NEFIS Singapore het archief van Loebis in bezit kreeg, verkreeg de MSS inlichtingen over de zaak.

De MSS kwam er later achter dat NEFIS Singapore al langer op de hoogte was van het informatielek op het kantoor van Lord Killearn en dit viel uiteraard zeer slecht bij de Britten. Van Hulst (secretaris voor speciale diensten) beschrijft in augustus 1947 hoe Morris dacht over de affaire ‘Noesantara’, vernoemd naar het handelskantoor dat Loebis runde:

‘De geschiedenis van Noesantara heeft hier een zeer slechte indruk gemaakt en Mr. Morris noemde het niet verstrekken van informatie over het lek in Lord Killearn’s [sic] Office een onvriendelijke geste van Postema. Hij meende zelfs te moeten veronderstellen, dat Postema inzage had gehad van de gestolen documenten uit Lord Killearn’s Office en met het doel om nog eenige tijd in de gelegenheid te zijn van dit lek gebruik te kunnen maken, het bestaan van dit lek voor de Engelse autoriteiten had verzwegen.’¹⁹²

Ook het Nederlandse consulaat-generaal te Singapore, waaraan NEFIS Singapore was verbonden, speelde in het geheel een merkwaardige rol en dan met name Vigeveno, de consul-generaal. Dit wordt duidelijk aan de hand van een brief van Van Hulst. In deze brief doet hij uit de doeken dat hij tijdens zijn onderzoek (mei 1947) naar het lek bij Lord Killearns kantoor van Vigeveno de opdracht kreeg om geen verslag van zijn werkzaamheden te doen aan de MSS van Morris. Dit terwijl Morris Van der Poel en Van Hulst juist in een eerder stadium om hulp had gevraagd inzake deze affaire. Op de vraag van Van Hulst waarom hij zijn

---

¹⁸⁹ Zie bijvoorbeeld NEFIS Document No. 3209 Bundel No. 159, 24 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4538.

¹⁹⁰ NEFIS Document No. 3232 Bundel No. 159, p.1, 26 maart 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 4561.

¹⁹¹ NEFIS Publicatie No. 59, 21 april 1947, in: NL-HaNA, NEFIS en CMI, 2.10.62, inv.nr. 639.

¹⁹² Schrijven opgesteld door S. van Hulst met als titel ‘Inz. kantoor Ltz. II N.H. Postema’, 13 augustus 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hooggerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 215.

informatie niet mocht doorspelen aan Morris kon Vigeveno geen antwoord geven. Ook Postema wilde of mocht Van Hulst geen antwoord op deze vraag geven. Enige tijd later verzocht Vigeveno hem zelfs om de bewaarde gegevens omtrent het informatielek te vernietigen. Volgens Vigeveno zou het ‘voor de Nederlanders nadeelig (...) kunnen zijn’ wanneer de door Van Hulst en Van der Poel verzamelde inlichtingen bekend zouden raken. De conclusie die Van Hulst uit dit merkwaardige verzoek trok, was dat het hem niet onmogelijk leek ‘dat Hr. Vigeveno steeds op de hoogte is geweest van het lek op Lord Killearns kantoor’.¹⁹³ Gezien het feit dat NEFIS Singapore verbonden was aan het consulaat-generaal, is dit inderdaad een zeer reële optie.

De kans is groot dat het persoonlijke archief van Loebis op onrechtmatige wijze in het bezit van NEFIS Singapore kwam. Loebis’ archief is waarschijnlijk tijdens een huiszoeking aangetroffen terwijl NEFIS Singapore geen huizen mag doorzoeken. Dat is immers een politionele bevoegdheid en die had de NEFIS niet. En het doorzoeken van huizen op Brits grondgebied zonder toestemming van de Britten was al helemaal *not done*. Bovendien achtten onder anderen Postema en Vigeveno het blijkbaar, zoals ook Morris al min of meer suggereerde, nuttig om voor de Britten geheim te houden dat zij in het bezit waren van de geheime documenten uit het kantoor van Lord Killearns. Twee redenen voor de NEFIS om de inlichtingen over de activiteiten van Loebis en het informatielek bij Lord Killearns kantoor niet door te spelen aan de Britten en de relatie met de MSS op scherp te zetten. De hele zaak maakt tenslotte goed duidelijk dat het met de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS in de eerste helft van 1947 niet goed zat.

3.4 Botsende beleidsbelangen, wantrouwen en samenwerking

In 1947 bestempelden verschillende personen, onder anderen Jungschläger, Vigeveno en een Britse functionaris van het koloniale secretariaat, de samenwerking tussen de verschillende Nederlandse en Britse instanties te Singapore als goed. Dit terwijl de verhoudingen tussen beide landen in dat jaar op scherp stonden. Met name de smokkel tussen Singapore en Nederlands-Indië zorgde voor spanningen. De Nederlanders beschuldigden de Britten ervan de smokkel niet voldoende aan te pakken wat in het voordeel was van de Republiek Indonesië die immers profiteerde van de smokkel. De Britten waren gefrustreerd omdat de Nederlandse marine regelmatig Britse schepen aanhield om te controleren op smokkelwaar. Ook waren er de nodige politieke spanningen tussen Nederland en Groot-Brittannië in 1947. In dat jaar

---

¹⁹³ Schrijven zonder titel, opgesteld door S. van Hulst, 13 augustus 1947, in: NL-HaNA. Proc-Gen. Hoogerechtshof Ned.-Ind., 2.10.17, inv.nr. 1432.

vond de eerste Nederlandse politionele actie plaats. Dit ging in tegen het belang van de Britten die militaire escalatie in Nederlands-Indië juist probeerden te voorkomen omdat zij gebaat waren bij een stabiele regio. Doordat Nederland tijdens de eerste politionele actie merkte dat het min of meer alleen stond, liep het vertrouwen in de andere landen die bij het conflict tussen Nederland en de Republiek Indonesië een rol speelden, waaronder Groot-Brittannië, een flinke deuk op.

De omstandigheden in 1947 om tot een goede samenwerking in Singapore te komen waren voor NEFIS Singapore en de MSS dan ook moeizaam. Het rooskleurige beeld dat bijvoorbeeld Jungschläger en Vigeveno schetsten, staat in schril contrast met de werkelijkheid. De affaire omtrent Loebis en het informatielek bij het kantoor van Lord Killearn toont dit aan. NEFIS Singapore wisselde in deze zaak geen informatie uit met de MSS omdat de organisatie dit hoogstwaarschijnlijk in zijn eigenbelang achtte. Dit terwijl het voor de Britten van het grootste belang was om in deze affaire op de hoogte te worden gesteld door NEFIS Singapore. Het ging immers om een informatielek in het kantoor van een Britse instantie. Tot grote frustratie van onder meer de MSS besloot NEFIS Singapore dus anders. De affaire had duidelijk een negatief effect op de relatie tussen NEFIS Singapore en de MSS. Morris noemde het een ‘onvriendelijke geste’ van Postema om de inlichtingen niet aan de MSS door te spelen en liet Van Hulst bovendien weten dat de zaak een ‘zeer slechte indruk’ over NEFIS Singapore had achtergelaten bij de MSS. Tevens bevorderde de rompslomp omtrent het al dan niet verbinden van NEFIS Singapore aan het Nederlandse consulaat-generaal en de invloed die de Britten wensten uit te oefenen op de benoeming van inlichtingenofficieren te Singapore de verhoudingen tussen de Nederlanders en de Britten niet.

Ook in 1948 blijkt de samenwerking tussen de Nederlandse en Britse organisaties in Singapore gebrekkig. Een medewerker van het Britse consulaat-generaal te Singapore noemde zijn samenwerking met de NEFIS zeer slecht en betitelde de Nederlandse inlichtingenorganisatie zelf ook als zeer slecht. De nog immer florerende smokkel hield daarnaast de gemoederen tussen Nederland en Groot-Brittannië flink bezig. Van Hulst gaf bovendien meerdere malen aan dat het schortte aan een goede informatie-uitwisseling en communicatie tussen de inlichtingendiensten van beide landen. NEFIS Singapore zond bijvoorbeeld niet al zijn informatie door aan de MSS en de MSS was soms erg langzaam met het reageren op Nederlandse verzoeken om inlichtingen. Het uitwisselen van gegevens tussen de Nederlandse en Britse instanties te Singapore bleek dan ook geen vanzelfsprekendheid. Een verzoek om informatie werd vaak pas ingewilligd als daar wat tegenover stond. In de

Britse kolonie beleefde de cultuur van ‘voor wat, hoort wat’ haar hoogtijdagen. Overigens lijkt de samenwerking tussen Van Hulst en de MSS in de jaren 1947 en 1948 beter dan de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS. Dit wordt vooral duidelijk uit de affaire Loebis. Morris verzocht Van Hulst om hulp en mede dankzij de hulp van de Nederlandse inlichtingenagent ging het balletje omtrent het informatielek rollen en kwam de dubieuze rol van NEFIS Singapore aan het licht. Hierbij moet wel de kanttekening worden gemaakt dat de casestudy over Loebis voor een groot deel gebaseerd is op berichtgeving opgesteld door Van Hulst zelf. Het is dus mogelijk dat hij zijn eigen rol in de affaire gunstiger schetste dan werkelijk het geval was.

Het vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië werd in 1947 en 1948 meerdere keren flink aangetast. Zo zette de eerste Nederlandse politionele actie de verhoudingen in de regio op scherp en hetzelfde gold voor de florierende smokkel tussen Singapore en Nederlands-Indië. Veel van de smokkelwaar die Nederlands-Indië binnenkwam was immers bestemd voor de Republiek Indonesië. In Nederland namen de ‘geruchten van anti Engelsche strekking’ toe en ook over Lord Killearn waren de meningen weinig positief. Van meerdere kanten werd de Britse diplomaat, niet geheel onterecht, als voorstander van een onafhankelijk Indonesië bestempeld. Deze houding viel bij het prokoloniale deel van de Nederlanders niet goed. Winkelman was één van hen. Hij ergerde zich aan de ‘appeasement politiek’ van de Britten en hekelde de pro-Republikeinse houding van de Britse functionarissen te Singapore. Het voornemen van de MSS, om aan zowel Van Hulst als NEFIS Singapore enkele vragen voor te leggen teneinde te kijken wie met de beste informatie op de proppen kwam, maakt duidelijk dat er ook sprake was van een gebrek aan vertrouwen tussen NEFIS Singapore en de MSS.

In de periode april – december 1946 bleek er, ondanks de tegengestelde belangen van Nederland en Groot-Brittannië, samenwerking mogelijk tussen NEFIS Singapore en de MSS. Dit terwijl samenwerking tussen de inlichtingenorganisaties van beide landen volgens de bevindingen van Thomas onwaarschijnlijk leek. Ook in 1947 en 1948 stonden de beleidsbelangen van Nederland en Groot-Brittannië haaks op elkaar. Nederland wilde een overeenkomst met de Republiek Indonesië waarmee de Nederlanders tevreden konden zijn en schuwde geweld niet om een dergelijk akkoord te bereiken. Groot-Brittannië wenste een stabiele regio en veroordeelde Nederlands geweld in Nederlands-Indië. Escalatie van het militaire conflict zorgde immers voor een meer instabiele regio. Wederom leek samenwerking tussen de inlichtingendiensten van de twee landen dus moeilijk voor te stellen, want Thomas stelde vast dat inlichtingendiensten het koloniale beleid flink beïnvloedden. Als de

samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS in de jaren 1947 en 1948 wordt bestudeerd, lijken de bevindingen van Thomas te kloppen. De belangen van Nederland en Groot-Brittannië verschilden en de samenwerking in deze jaren tussen de Nederlandse en Britse instanties te Singapore was moeizaam. De informatie-uitwisseling tussen de instanties, waaronder de inlichtingenorganisaties, was slechter dan in de periode voor december 1946. Door de slechte samenwerking is het aannemelijk dat NEFIS Singapore en de MSS minder invloed hadden op de inlichtingenrapporten van de ander. Een rapport was tenslotte minder gebaseerd op informatie van de andere dienst. Omdat inlichtingenrapporten het beleid van Nederland en Groot-Brittannië beïnvloedden, werd dit beleid ook minder beïnvloed door de inlichtingendienst van het andere land. NEFIS Singapore achtte de beleidsbelangen van Nederland in 1947 in ieder geval belangrijker dan een goede samenwerking met de MSS, zo maakt de affaire omtrent Loebis duidelijk. Omdat NEFIS Singapore het voor de belangen van Nederland beter achtte om de informatie niet aan de Britten door te spelen, gebeurde dit ook niet. Dit is in lijn met de conclusies van Thomas dat inlichtingendiensten behoorlijke invloed hadden op het koloniale beleid en andersom.

Vertrouwen bleek geen noodzakelijke voorwaarde voor NEFIS Singapore en de MSS om in 1946 samen te werken. De samenwerking tussen de Nederlandse en Britse instanties te Singapore was bij vlaggen goed terwijl er van wederzijds vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië nauwelijks sprake was. Ook in 1947 en 1948 was er sprake van weinig vertrouwen tussen de twee landen. Echter, in deze jaren bleek ook de samenwerking tussen instanties van beide landen te Singapore slecht. Dit toont aan dat in deze jaren het gebrek aan vertrouwen wel degelijk invloed had op de samenwerking. NEFIS Singapore vertrouwde de MSS niet altijd en andersom bleek hetzelfde waardoor de informatie-uitwisseling tussen beide inlichtingenorganisaties in gebreke bleef. Deze bevindingen zetten de heersende opvatting dat vertrouwen een noodzakelijke voorwaarde is voor een functionerende samenwerking, kracht bij. Er was immers wel sprake van samenwerking, maar zoals de affaire Loebis aantoonde, was deze samenwerking nauwelijks bevredigend en efficiënt te noemen.

Conclusie

Er zijn twee oorzaken waardoor de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS in Singapore in de periode april 1946 tot en met augustus 1948 vaak moeizaam verliep. Ten eerste heerste er een sfeer van wantrouwen tussen Nederlandse en Britse instanties en hun vertegenwoordigers. Dit had, vooral in 1947 en 1948, zijn weerslag op de samenwerking tussen beide inlichtingenorganisaties. Informatie-uitwisseling was geen vanzelfsprekendheid. Veelal wilde NEFIS Singapore of de MSS eerst de verschillende belangen afwegen voordat informatie aan de ander werd toegezonden en vaak werd binnen de inlichtingendienst de vraag gesteld wat de ander van plan was met de gevraagde informatie. Dit duidt op een wantrouwende instelling jegens de andere instantie. Het gebrekkige vertrouwen was het gevolg van de divergerende belangen van Nederland en Groot-Brittannië. Nederlandse functionarissen waren gefrustreerd door het Britse optreden in Nederlands-Indië. Zij meenden veelal dat de Britten de Nederlandse belangen in Nederlands-Indië tegenwerkten. De Britten, op hun beurt, waren van mening dat Nederland zich bescheidener op diende te stellen en hekelden de gewelddadige aanpak in Nederlands-Indië die leidde tot onstabiliteit in de regio. Door een affaire als de zaak Loebis liep het toch al broze vertrouwen tussen NEFIS Singapore en de MSS nog eens een flinke extra deuk op.

Ten tweede waren de politieke omstandigheden waarbinnen NEFIS Singapore en de MSS dienden samen te werken dermate complex dat dit zorgde voor een moeizame samenwerking tussen beide inlichtingenorganisaties. Nederland en Groot-Brittannië hadden net de Tweede Wereldoorlog achter de rug en kampten daardoor met grote materiële en financiële problemen, werden in hun koloniën beide geconfronteerd met nationalistische groeperingen die zelfstandigheid nastreefden en zagen het communisme ook in Zuidoost-Azië voet aan de grond krijgen. In de periode voor december 1946, toen de Britten nog actief opereerden in Nederlands-Indië, leek deze ingewikkelde politieke situatie een positief effect op de samenwerking te hebben. Nederland en Groot-Brittannië prevaleerden in die fase samenwerking op het gebied van intelligence boven alles als gevolg van de complexe context. In 1947 en 1948 werkte de invloed van de politieke situatie juist andersom. De samenwerking werd in deze jaren negatief beïnvloed door de gecompliceerde omstandigheden. Eigenbelang leek in die periode te prevaleren. Zo wensten de Nederlanders koste wat kost tot een voor hen aanvaardbare overeenkomst met de Republiek Indonesië te komen. Zij zagen de politionele actie als middel om dit doel te bereiken. Wat de Britten hiervan vonden, was voor Nederland

op dat moment van ondergeschikt belang. Doordat ook de inlichtingendiensten meer waarde aan het landsbelang gingen hechten, werd de informatie-uitwisseling minder. Informatie werd niet meer 'zomaar' aan de ander toegezonden; er moest wat tegenover staan waarmee het eigenbelang kon worden gediend. De Loebis-affaire toont aan dat het eigenbelang in sommige gevallen zelfs een reden was om verkregen inlichtingen geheel te verzwijgen voor de ander. NEFIS Singapore achtte de informatie uit het persoonlijke archief van Loebis van dusdanig belang dat de dienst besloot deze info niet te delen met de MSS. Dat NEFIS Singapore door dit besluit het risico nam om een bom onder de samenwerking met de MSS te leggen, werd van minder belang geacht.

Het lijkt geen toeval dat de samenwerking tussen de Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties te Singapore beter verliep in de periode waarin de Britse troepen nog aanwezig waren in Nederlands-Indië. Het vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië was ook in 1946 gebrekkig, maar de gedachte dat beide landen elkaar nodig hadden was blijkbaar voldoende om, in ieder geval in fases, tot een goede samenwerking op het gebied van intelligence te komen. Samenwerking zonder wederzijds vertrouwen, bleek dus in sommige omstandigheden mogelijk. De stelling dat vertrouwen geen noodzakelijke voorwaarde is om tot een functionerende samenwerking te komen, wordt echter alweer afgezwakt door de bevindingen uit latere jaren. In 1947 en 1948 was het vertrouwen tussen Nederland en Groot-Brittannië dusdanig broos dat een goede samenwerking tussen instanties uit de twee landen nauwelijks mogelijk bleek. Het vertrek van de Britten uit Nederlands-Indië lijkt hierop invloed te hebben. De Nederlanders waren immers minder afhankelijk van de Britten en konden meer aan hun eigen belangen gaan denken. Dit beïnvloedde weer de mate van vertrouwen, bijvoorbeeld doordat de Nederlandse marine steeds actiever tegen de smokkel optrad en hierbij niet schuwde om ook Britse schepen aan te pakken. In 1947 en 1948 zorgde een gebrek aan vertrouwen er dus voor dat Nederlandse en Britse instanties te Singapore niet in staat bleken om op een werkbare manier samen te werken. Deze uitkomst toont het belang van vertrouwen in een samenwerkingsverband. De resultaten uit hoofdstuk twee maken niettemin duidelijk dat er wel degelijk samenwerking tussen inlichtingendiensten mogelijk is als het wederzijdse vertrouwen tussen beide organisaties ontbreekt.

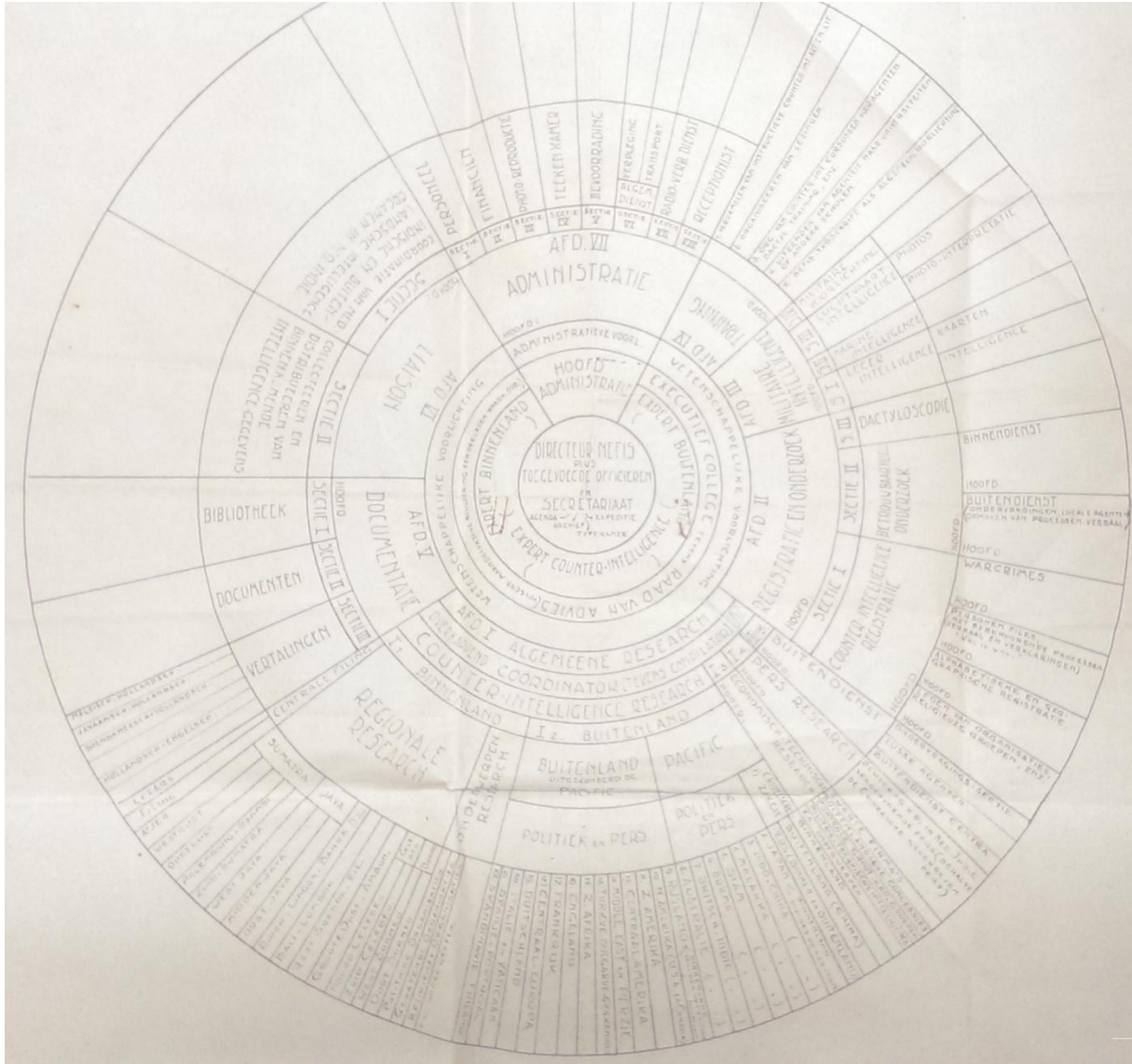
De bevinding dat NEFIS Singapore en de MSS in sommige maanden van 1946 goed samen leken te werken ondanks de tegengestelde belangen van Nederland en Groot-Brittannië in dat jaar, zou afbreuk kunnen doen aan de conclusies van Thomas. Volgens Thomas beïnvloedden de inlichtingenrapporten van inlichtingendiensten immers het eigen koloniale beleid. Samenwerking tussen Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties betekende dat

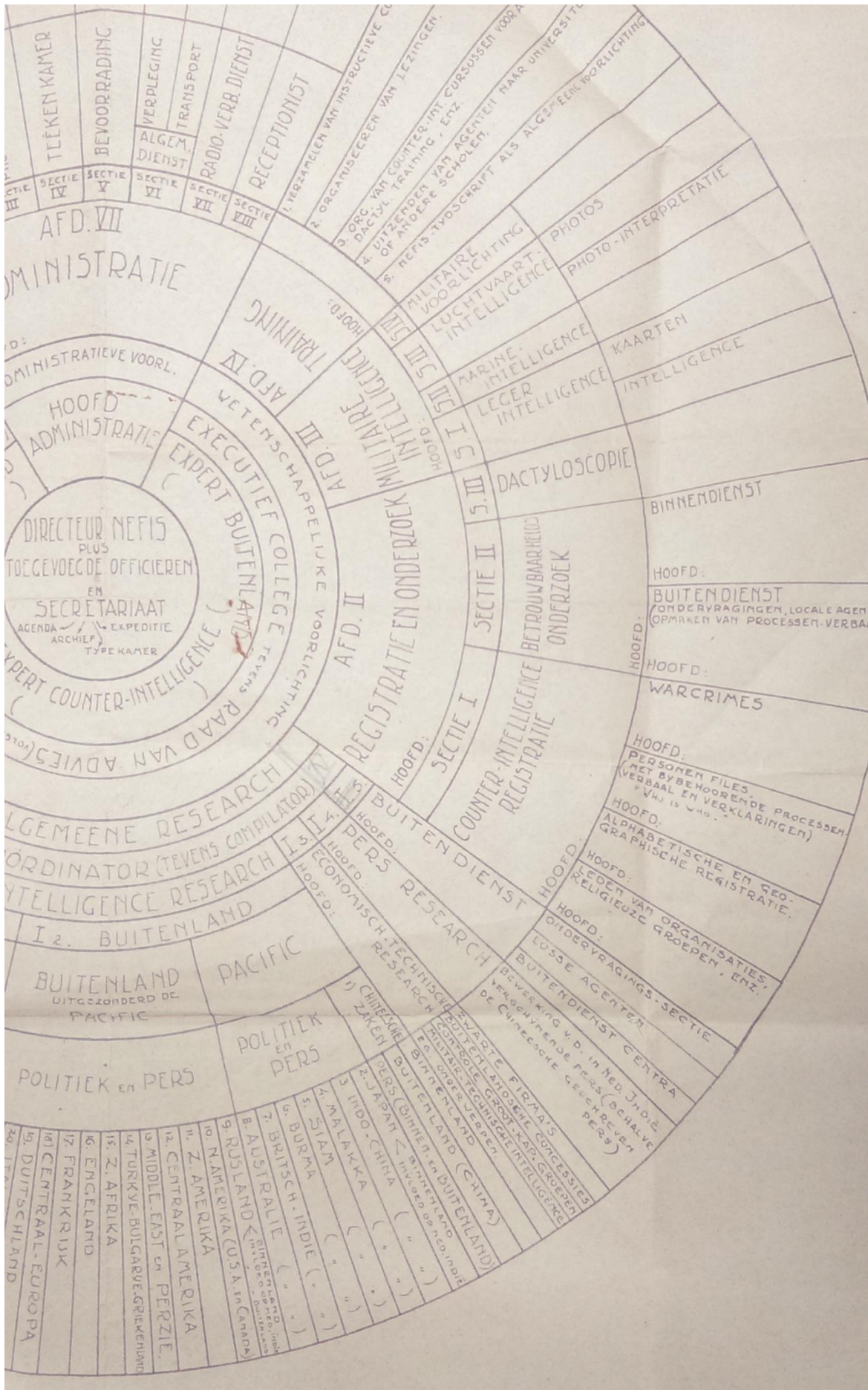
een dienst invloed had op de inlichtingenrapporten, en dus indirect op het beleid, van de ander. Dit maakt samenwerking tussen de NEFIS en de MSS in de tweede helft van de jaren '40 onwaarschijnlijk. De beleidsbelangen van Nederland en Groot-Brittannië in Zuidoost-Azië waren tenslotte verschillend. Dat er soms toch sprake was van samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS doet echter niets af aan de conclusies van Thomas. Het lijkt er namelijk op dat de Britten en de Nederlanders door de complexe situatie in Zuidoost-Azië intelligence-samenwerking in sommige maanden van 1946 belangrijker vonden dan eventuele invloed van de buitenlandse inlichtingendienst op het eigen beleid. De moeizame samenwerking tussen de Nederlandse en Britse inlichtingenorganisaties in 1947 en 1948 bevestigt bovendien de vaststellingen van Thomas. In die jaren prevaleerden de eigen belangen en beïnvloeding van de eigen inlichtingenrapporten door informatie-uitwisseling met de inlichtingendienst van het andere land, was dan ook niet gewenst. Het zorgde voor een negatieve invloed op de samenwerking tussen NEFIS Singapore en de MSS.

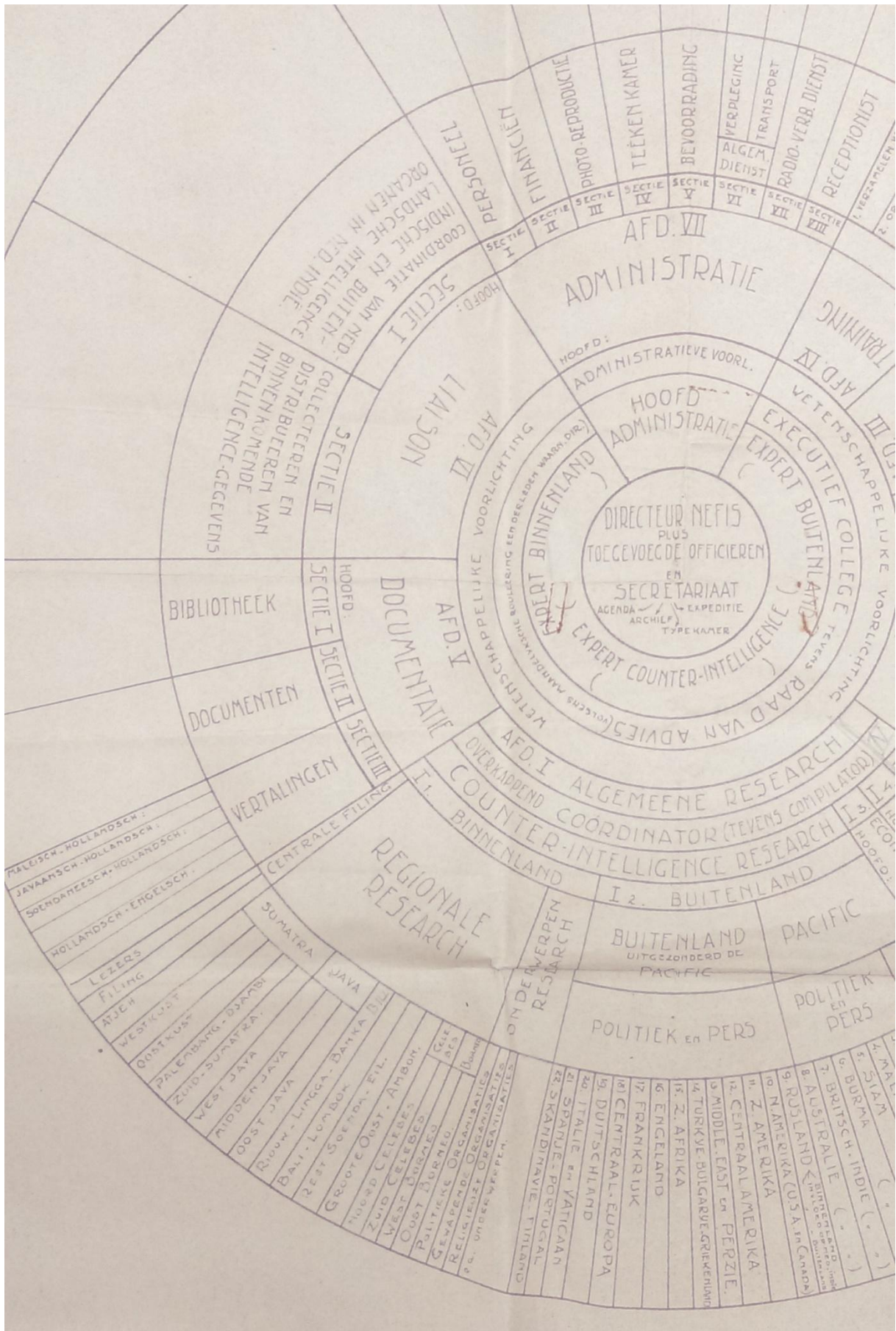
Doordat samenwerking zonder wederzijds vertrouwen te Singapore in sommige fases mogelijk bleek te zijn, betekent dit niet dat elke intelligence-samenwerking kan functioneren zonder vertrouwen. Dit onderzoek richt zich immers op samenwerking tussen twee inlichtingendiensten die opereerden in zeer ingewikkelde politieke omstandigheden. In deze thesis is die complexe situatie dan ook van grote invloed op de uitkomsten van het onderzoek. Het is niettemin wel weer een voorbeeld die de opvatting van de laatste jaren dat vertrouwen niet altijd een noodzakelijke voorwaarde is om tot een werkbare samenwerking te komen, kracht bijzet. Ditzelfde onderzoek toont echter tevens het belang van vertrouwen in een samenwerkingsverband. De sfeer van wantrouwen die er heerste tussen de Nederlanders en de Britten had per slot van rekening een negatief effect op de coöperatie tussen de NEFIS en de MSS.

Bijlagen

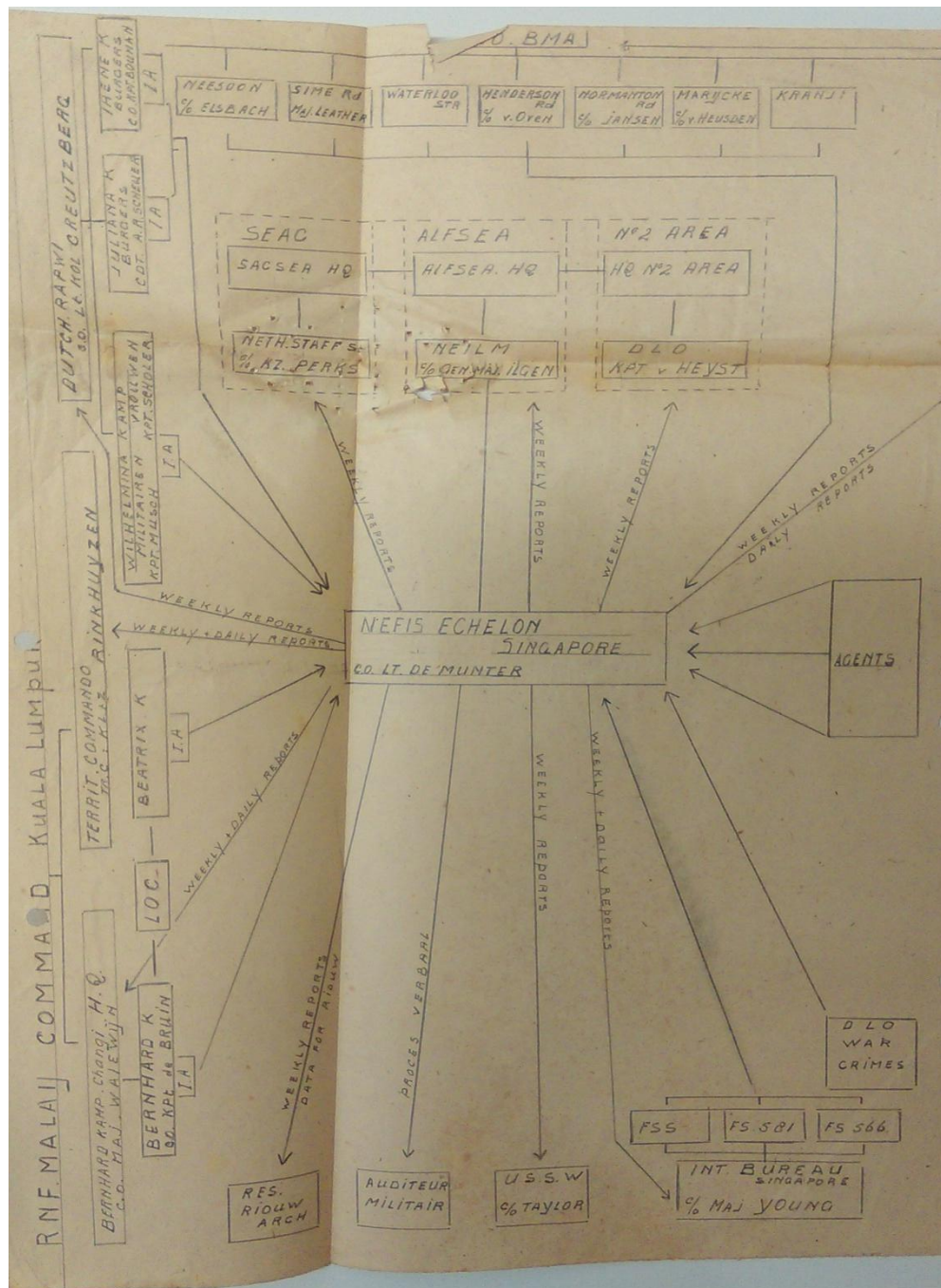
Bijlage 1: Beoogde toekomstige organisatiestructuur NEFIS (februari 1946)

Bijlage 2: Organisatie- en communicatiestructuur NEFIS Singapore

Bijlage 3: Ondervragingsrapport voor inlichtingenofficieren van NEFIS-buitenkantoren

G E H E I M. Voor Singapore steeds de letters
AE gebruiken.-

NEFIS-Buitenkantoor.....

ONDERVRAGINGSRAPPORT No. AE.... d.d.....

I. Naam;voornaam.
Geslacht:
Landaard:
Geboorteplaats en datum:
Opvoeding(genotenonderwijs):
Woonplaats(adres):
MATE VAN INTELLIGENTIE EN BETROUWBAARHEID VAN INFORMANT:
Classificatie van informatie:

II. Chronologie:
data: . . . . . Plaats werkzaamheden:
Gebruikte kaarten:

NOOT: De volgende onderwerpen zijn gegeven om den ondervrager een idee te geven van, voor de diverse Nefis-kantoren benoedigde gegevens. Hoofdzaak is slechts, dat de gegeven volgorde zoo goed mogelijk gevolgd wordt. Bloote vermelding van bijv.een onderwerp met de toevoeging "niets te melden" moet vanzelfsprekend achterwege blijven.

III. Politieke Inlichtingen.
1. Staatkundige(politieke) partijen en vereenigingen(volwassenen) hare organisatie en activiteit.
2. Godsdienstige partijen en vereenigingen.
3. Jeugdorganisaties haar samenhang met andere organisaties en eventueele beïnvloeding.
4. Vrouwenorganisaties (als voren).
5. Vakbonden.
6. Geheime vereenigingen(benaming, doel etc.)
7. Andere vereenigingen.

IV. Sociale Inlichtingen.
Overheidsorganisaties.
A. Burgerlijke organen.
1. Centrale organen.
a. bestuursorganen en hunne activiteit.
b. vertegenwoordigende organen.
c. rechtspraak.
d. politie.

Toelichting:
Hierbij voortdurend personalia-beoordeeling plus de inwerking der genoemde organen op het maatschappelijk leven. Bij de personalia als wel de organen, betrouwbaarheid, legaliteit, intensiteit (fanatiek, slap, passief), mogelijkheden tot omkoopbaarheid van prominenten als wel lager personeel enz. Invloed der politieke situatiewisselingen op beschreven personalia, geneigdheid tot cooperatieve houding. (t.a.v. N-I. regeering).

2. Locale organen.
a. locale bestuursorganen en hunne activiteit.
b. locale vertegenwoordigende lichamen.
c. locale rechtspraak.
d. locale politie.

Toelichting als onder 1.

B. Militaire organen.
1. Zuiver militaire organisaties.
a. benamingen (bijv. T.K.R., enz.)
b. organisatie, inlichtingendiensten en personalia.
c. inwerking politieke invloeden (zuiver Nationalistisch, Godsdienstig e.a.)
d. aanwezigheid van niet-Indonesiers (Japanners, Duitschers, Indo-Europeanen Chinesezen, overgelopen Br.-Indiers, N.S.B.-ers, enz.)
e. plaatselijke hoofdkwartieren.
f. verloop van de werving (al of niet geestdriftig.)
g. getalsterkte en dislocatie.
h. propagandamiddelen.
i. onderscheidingsteekens, vlaggen e.a.
j. kwaliteit der troepen.
k. bewapening der troepen.
l. plannen.
m. vechtmethoden.

- n. transport en communicatie-middelen.
- o. bevoorrading (met brandstof) en opslagplaatsen voedsel, uitrusting
bewapening, munitie, enz.
- p. verblijfplaats gijzelaars.
- q. radiostation.

2. Semi-militaire organisaties.

Bijv. "Koetoe Soebang" enz.
overigens langs dezelfde lijnen als onder 1.

3. Ongeregelde bendes.

Bijv. rampokkers, leiders enz. als onder 1.

4. Marine-organisaties. (Bijv. T.K.R. Angkatan Laut).

- a. materiaal.
- b. scheepsbewegingen.
- c. voorts algemeene leiddraad als onder 1.

5. Gegevens inzake vliegvelden en vliegtuigen.

Gegevens inzake vliegtuigen (types) kunnen kort zijn. De staat, waarin vliegvelden verkeerden, vermelden, benzinevoorraden, opslagplaatsen, bommen,

V. Onderwijs:

Verloop van het onderwijs;

- 1. neutraal
- 2. politiek
- 3. religieus, voorts beschrijving der scholen en de leiding van het onderwijs.

VI. Economische Gegevens.

1. op de bevolking drukkende lasten, (belastingen in geld en natura, geveerde diensten, al dan niet van overheidswege verordend)

2. Landbouwproductie, producten, prijzen van voedsel.

3. cultuurproducten, (rubber, hars, kinine, tabak, etc.) productieprijzen.

4. handel.

5. industrieën, fabrieken. (leiding, productie, lonen.)

6. mineralen en metalen.

7. vervoersfaciliteiten.

a. spoorwegen (staat der vervoersmiddelen, functioneering der diensten)

b. wegvervoer (nauwkeurig beschrijven: staat der vervoersmiddelen, aantallen particulieren als wel van publieke voertuigen.)

c. zee- of riviervervoer en middelen.

8. vitale bedrijven en bedrijfsleiding.

a. gas

b. electriciteit (ook krachtstations)

c. water.

9. P.T.T.

a. post.

b. telefoon.

c. telegrafie.

10. economische behoeften.

a. voedsel

b. kleeding.

c. geneesmiddelen.

d. betaalmiddelen.

e. andere behoeften.

11. Arbeidstoestanden (loonenz.)

12. Geldverkeer. (spaarbanken.)

13. Toestand der volksgezondheid (zeer beknopt en alleen voor zoover e.e.a. voor Nefis van belang kan zijn.)

VII. Propaganda en Psychologische effecten.

A. Geallieerd:

1. Radiopropaganda:

a. geregeld beluisterde stations.

b. populariteit van programma's.

c. effect van uitzendingen.

d. suggestie voor verbetering.

e. Godsdienstige propaganda.

f. invloed van radio-sprekers.

2. Overige Propaganda:

a. dagbladen.

b. aanplakbiljetten, vlugschriften, strooibiljetten, enz.

c. invloed hebbende schrijvers. d. invloed van films.

3. Moreel bevolking.

- a. houding ten opzichte van de toestand en gebeurtenissen.
- b. effect van nieuws.
- c. effect van luchtaanvallen.
- d. effect van slechte hygienische toestand en besmettelijke ziekten.
- e. geruchten van invloed op moreel.

B. Bij den tegenstander:

1. Radiopropaganda:

- a. lijst van beluisterde stations.
- b. type van propaganda.
- c. effecten van de soorten propaganda.
- d. invloed hebbende personen.

2. Overige propaganda:

- a. couranten
- b. aanplakbiljetten, vlugschriften, enz.
- c. invloed hebbende schrijvers.
- d. redevoeringen en sprekers.
- e. machtsvertoon.
- f. films
- g. zendingen met toenaderingsbedoelingen.
- h. propaganda op de bestaande scholen.

3. Moreel troepen tegenstanders:

- a. houding bij gevangenschap.
- b. houding ten aanzien van het conflict.
- c. effect oorlogsnieuws
- d. effect luchtaanvallen
- e. effect slechte hygienische toestand en besmettelijke ziekten.
- f. wijzigingen in het moreel.

VIII. Stemmingsbeeld der locale bevolking.

Uitingen van gevoelens t.o.v. Nederland, de Indo-Europeanen, de "Republiek", Engeland, Amerika, Japan, Duitschland, Rusland, etc.

IX. Vermeldenswaardige "feiten"

Optreden der machtsapparaten (T.K.R., politie, benden, rampokkers); gegevens inzake samenwerking met den vijand tijdens/na de bezetting, gepleegde wreedheden, criminaliteit enz. onder zoo nauwkeurig mogelijke omschrijving der gebeurtenissen en de daarbij betrokken personen (met z.m. volledige persoonsbeschrijving, e.e.a. in voorkomend geval vergezeld van proces-verbaal, zie handl. Onderzoeken.)

(Eventueel) De Informant:

(plaats) (datum)

Het Hoofd Buitenkantoor
c.q. de Onderzoekingsofficier.

Literatuurlijst

Archief

Nationaal Archief, Den Haag, Directie Verre Oosten, (1944) 1947-1950 (1955), nummer toegang 2.05.52.

Nationaal Archief, Den Haag, Marine Inlichtingendienst (MARID), (1905) 1945-1963 (1989), nummer toegang 2.13.39.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Strijdkrachten in Nederlands-Indië, nummer toegang 2.13.132.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Consulaat-Generaal te Singapore, nummer toegang 2.05.297.

Nationaal Archief, Den Haag, Netherland Forces Intelligence Service [NEFIS] en Centrale Militaire Inlichtingendienst [CMI] in Nederlands-Indië, nummer toegang 2.10.62.

Nationaal Archief, Den Haag, Procureur-Generaal bij het Hoogerechtshof van Nederlands-Indië, 1945-1950, nummer toegang 2.10.17.

Literatuur

Arditti, R. en P.H.J. Davies, 'Rethinking the Rise and Fall of the Malayan Security Service, 1946-48', *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 43:2 (2015) 292-316.

Boerhout, R. en S. Lindhout, *De Netherlands Eastern Forces Intelligence Service en het Koninklijk Nederlands Indisch Leger ten tijde van de dekolonisatie van Indonesië* (Amsterdam 1982).

Clough, C., 'Quid Pro Quo: The Challenges of International Strategic Intelligence Cooperation', *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 17:4 (2004) 601-613.

Comber, L., 'The Malayan Security Service (1945-1948)', *Intelligence and National Security* 18:3 (2003) 128-153.

Darusman, S. *Singapore and the Indonesian revolution 1945-50* (Singapore 1992).

Doorn, J.A.A. van en W.J. Hendrix, *Ontsporing van geweld. Het Nederlands-Indonesisch conflict* (Zutphen 2012)

Fägersten, B. *Sharing Secrets. Explaining International Intelligence Cooperation* (Lund 2010).

Groen, P.L., Inventaris van het archief van de Marine en Leger Inlichtingendienst, de Netherlands Forces Intelligence Service en de Centrale Militaire Inlichtingendienst in Nederlands-Indië (Archiefbeschrijving, Den Haag 2001).

Jong, J.J.P. de *Diplomatie of strijd. Een analyse van het Nederlands beleid tegenover de Indonesische Revolutie 1945-1947* (Meppel 1988).

Lasee, G.J., Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat-Generaal te Singapore, 1945-1954 (Archiefbeschrijving, Den Haag 1990).

Lefebvre, S., 'The Difficulties and Dilemmas of International Intelligence Cooperation', *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 16:4 (2003) 527-542.

McMillan, R. *The British Occupation of Indonesia 1945-1946. Britain, the Netherlands and the Indonesian revolution* (Londen 2005).

Nortier, J.J. *Acties in de archipel. De intelligence-operaties van NEFIS III in de pacific-oorlog* (Franeker 1985).

Stevens, R.J.J., 'Manipulatie van informatie? De rol van de Nederlandse militaire inlichtingendiensten in Indonesië ten tijde van het Nederlands-Indonesisch conflict 1945-1949', in: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, *Politieke opstellen 11-12 1991-1992* (Nijmegen 1992) 149-168.

Thomas, M. *Empires of Intelligence. Security Services and Colonial Disorder after 1914* (Berkeley 2008).

Verhoeven, B., *Gemanipuleerde Informatie? De rol van generaal Spoor in de inlichtingendienst de NEFIS ten tijde van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd 1945-1949* (masterthesis Internationale betrekkingen in historisch perspectief, Utrecht 2014).

Walsh, J.I. *The International Politics of Intelligence Sharing* (New York 2010).

Yong, M.C. *The Indonesian Revolution and the Singapore connection 1945-1949* (Leiden 2003).

Media

De Volkskrant, 'Duitsland beperkt samenwerking met NSA' (versie 7 mei 2015), <http://www.volkskrant.nl/dossier-het-prism-schandaal/duitsland-beperkt-samenwerking-met-nsa~a4005543/> (12 mei 2015).

De Volkskrant, 'Merkel: bespioneren van bevriende landen is verkeerd' (versie 4 mei 2015), <http://www.volkskrant.nl/buitenland/merkel-bespioneren-van-bevriende-landen-is-verkeerd~a3999628/> (11 mei 2015).

Kampen, A. van, 'Britten tappen kabelverbindingen af, onder codenaam Tempora' (versie 21 juni 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/21/ook-britten-tappen-kabelverbindingen-af-onder-codenaam-tempora/> (11 mei 2015).

Posthumus, N., 'Merkel al vanaf 2002 afgeluisterd' – 'Obama was niet op de hoogte' (versie 26 oktober 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/10/26/merkel-al-vanaf-2002-afgeluisterd-obama-zegt-niet-op-de-hoogte-te-zijn-geweest/> (11 mei 2015).

Spiegel Online, 'Operation "Eikonal": Grüne und Linke verlangen Aufklärung über NSA-BND-Kooperation' (versie 6 oktober 2014), <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/eikonal-bnd-soll-daten-von-bundesbuergern-an-nsa-uebergeben-haben-a-995602.html> (11 mei 2015).

Willems, M., 'Voormalig CIA-werknemer lekte over aftappen miljoenen burgers' (versie 9 juni 2013), <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/09/voormalig-cia-werknemer-lekte-over-aftappen-amerikaanse-burgers/> (11 mei 2015).

Auteur onbekend, 'Official Secrets Convictions In S'pore. Indonesians Go To Prison', *The Straits Times*, 8 juli 1947.